१८ जुलै

परमात्मा हा सगुण रूप आहे. याचा अर्थ तो आमच्यासारखा आहे असे आपण समजतो. परंतु ते बरोबर नाही. अदृश्य परमात्मा दृश्य होणे हे परमात्म्याचे सगुण रूप आहे.

सत् म्हणजे अस्तित्व, हे चैतन्याने नटलेले असल्याने तेथे आनंद असतो. अस्तित्व हे सूक्ष्म आणि अदृश्य आहे. चैतन्य चंचळ आहे. गति आणि प्रवाह यात जो फरक आहे तोच फरक अस्तित्व आणि चैतन्य यात आहे. गतीमुळे प्रवाह असतो. प्रवाहाला स्व:ताचे अस्तित्व नाही.

साधनात ज्याचा अभ्यास करावयाचा तो विषय अदृश्य. ज्या मार्गावरून वाटचाल करावयाची तो मार्ग अदृश्य. ज्या गतीवर लक्ष ठेवायचे ती गती अदृश्य, आणि साधन करणार तोही अदृश्य. अशा परिस्थीतीत साधनाची अटकळ जमून ते साध्य होण्यासाठी किती काळ लागेल हे सांगता येत नाही.तथापि साधनाचा प्रयत्न चालूच ठेवावयास हवा.

अनुसंधानात्मक साधन हेच खरे साधन आहे. बैठक आसन घालून,दृष्टि स्थिर करुन, गतीवर कान व दृष्टि ठेवून हे अनुसंधान साधावयाचे आहे.

उपाधिभूत जीवनातील अनावश्यक भाग बाजूला होऊन आवश्यक भाग पदरात पडण्यासाठी काही विशिष्ट तितका काळ जावाच लागतो.

१९ जुलै

अनुग्रह होणे म्हणजे काय? ग्रह अनुकूल होणे. अर्थात ते ग्रह म्हणजे बाहेरचे शुक्र इत्यादी ग्रह नव्हेत. शरीर, मन, चित्त,बुद्धि,प्राणाची गती यांची परस्पर असणारी प्रतिकूलता दूर होऊन ते अनुकूल होणे म्हणजे अनुग्रह.

नामस्मरणाला काळवेळ नाही. याचा अर्थ आम्ही असा घेतो की सवड होईल त्याप्रमाणे नामस्मरण करावे, पण असे समजणे ही भूल आहे. व्यवहारात कोणत्याही कार्यास योग्य काळवेळ लागतो हे आपणांस माहीत आहे.काळ आला होता पण वेळ आली नव्हती हा वाक्य प्रचारही आपण वापरतो. काळवेळेवरुन व्यवहारात माणसाची जन्मकुंडली तयार केली जाते.मग परमार्थात मात्र काळवेळेला काही अर्थ नाही असे असेल काय ? रात्रंदिवस नामस्मरण करण्याचा प्रयत्न करावयाचा ही गोष्ट नामस्मरणाला काळवेळ नाही या शब्दांनी सांगितली आहे.

परमार्थात गुरुशिष्यांचे ऐक्य होते म्हणजे काय? त्या लोकांचे देह तर भिन्न असतातच. हे ऐक्य म्हणजे उपाधिभूत जीवनाचे आणि प्राणगतीचे ऐक्य होणे होय. गुरुशिष्यांच्या जीवनगतीचे ऐक्य झाले असल्यामुळे दोघांच्या अंत:करणात आत्मप्रकाश असल्याने कोण गुरु व कोण शिष्य हे सांगता येत नाही.

एकदा या चैतन्याचा अभ्यास पूर्णत्वाने साधला की माणसाच्या इच्छा आणि अभिलाषा यांचा गंधसुद्धा शिल्लक रहात नाही.

२० जुलै

गुरुभक्तांचे चार प्रकार आहेत. १) निस्सीम गुरुभक्त:- जे कोणी सद्गुरूंच्या मनातील ओळखून त्यांचे इच्छे प्रमाणे, त्यानी काहीही सांगितले नसता करतात ते निस्सीम गुरुभक्त. २) उत्तम गुरुभक्त :- कोणत्याही परिस्थितीत सद्गुरूच्या आज्ञेचे पालन जे तंतोतंत करतात ते उत्तम भक्त.

३) मध्यम गुरुभक्त :- गुरूंच्या अर्ध्या वचनात रहाणारे म्हणजे गुरु जे सांगतात त्यातील आपल्याला जे काही रुचेल आणि पटेल तेवढेच करणारे ते मध्यम गुरुभक्त.

४) निकृष्ट गुरुभक्त :- हे गुरु करतात, गुरुकडे जातात. गुरुचे म्हणणे ऐकून घेतात पण गुरूच्या सांगण्याकडे काणाडोळा करतात.

व्यवहारात पदार्थाला नाम व रूप असते. नामावरून पदार्थाचा बोध होतो आणि पदार्थाच्या रूपावरुन त्याचे नाव कळते परंतु परमार्थात जे नाम आहे, ज्या नामाचा संतांनी अट्टाहास धरला ते नाम चैतन्यरूप, वायुरूप आहे. ते नाम आणि रूप हे भिन्न नाहीत. नाम तेच रूप आहे.

परमार्थातील नाम हे गतिरूप आहे. त्या नामाच्या गतीशी आपली गति मिळविली की नामस्मरण सुरू होते.तेच परमार्थातील साधन आहे. संतांनी या नामस्मरणाचा अट्टाहास धरला. या नामस्मरणाच्या अखंड अभ्यासाने जीव आणि आत्मा हे दोघे एकच आहेत असा अनुभव येतो.

२१ जुलै

आपली वृत्ती अंतर्मुख होऊन, ज्यावेळी सद्गुरूंनी दाखवून दिलेल्या गतीवरच आपले लक्ष अनुस्यूतपणे रहाते आणि चित्ताची एकाग्रता होते, तेव्हा आपले साधन होत आहे असे समजावयाचे.

आम्ही काय म्हणतो की, सद्गरूंच्या मनात असेल तर ते कृपा करतील आणि मगच आम्हाला अनुभव येईल. परंतु सद्गुरूंची कृपा ही सहजासहजी होत नाही. ती होण्यास खडतर साधनाची आवश्यकता आहे.

शरीराला, मनाला काही काळ विश्रांती लागते. मग प्राणाला विश्रांती नको काय ? प्राण म्हणजे काय भाड्याचे घोडे आहे की जे सतत राबवून घ्यावे ? प्राणालाही विश्रांती आवश्यक असते. प्राणाला विश्रांती देण्याचे सामर्थ्य सद्गुरूंच्या जवळ आहे. म्हणूनच सद्गरूला प्राणेश्वर म्हणतात.

जीवन उर्ध्वगामी झाल्यावर प्रारंभी जीवाची अशी काही गडबड आणि धांदल उडते की, साधन आता पुरे म्हणण्याची वेळ त्याला येते. पण ही धांदल पुढे येणाऱ्या आत्मानुभूतीची पहिली पायरी आहे, हे लक्षात आल्यास चित्तविक्षेप होत नाही.

रात्रंदिवस उपासना म्हणजे काय ? दिवस व रात्र हे सूर्य आणि चंद्र यांचे प्रतीक आहेत. त्या दोन गतींच्या पलीकडे जाऊन उपासना सुरू झाली की रात्रंदिवस उपासना झाली.

२२ जुलै

आम्ही जे कर्म करतो त्याचे अनेक प्रकार आहेत. १) शरीर कर्म :- बध्द माणसा पासून सिद्ध पुरुषांपर्यंत जोपर्यंत देह आहे तोपर्यंत शरीराचे कर्म अटळ आहे.

२) प्रारब्ध कर्म :- ज्या प्रारब्धामुळे आपले सध्याचे जीवन आहे ते प्रारब्ध भोगूनच संपावावे लागते. काही केले तरी प्रारब्ध चुकत नाही. ३) कर्तव्य कर्म :- जे स्वत:चे कर्तव्य आहे ते करीत रहाणे हे कर्तव्य कर्म सर्वांना माहीत असते. ४) हौसेचे कर्म :- आपण जे जपण्याचे, व्रते, निरनिराळ्या देवतांच्या पूजा वगैरे करतो ते हौसेचे कर्म आहे. यातील पहिली तीन कर्मे अटळ आहेत. तथापि आमची टाळाटाळ दिसून येते की पारमार्थिक कर्मात म्हणजे ते साधन करण्यात. याचे कारण एकच की परमार्थातील अनुभव ताबडतोबीने येत नाहीत. एक दिवस साधन झाले नाही तर खिशातला एक रुपया कमी झाला असे होऊ दे म्हणजे बघू आमची साधनात कशी टाळाटाळ होते ते.

परमार्थाविषयी आस्था असल्याशिवाय कुणी परमार्थाकडे वळत नाही. परमार्थातील साधनाविषयी आस्था असल्याशिवाय कोणीही साधन करणार नाही. आता जरी साधनाला बसले तरी चित्ताची बैठक स्थिर होण्यासाठी आस्थेचीच जरुरी आहे. ज्या विषयाचे बाबतीत आपणाला आस्था नाही त्या विषयाचे बाबतीत आपण टंगळमंगळ करतो. म्हणून परमार्थातील अनुभवासाठी आस्था महत्त्वाची आहे.

साधनाच्या अभ्यासात राहिल्याशिवाय सोहंरूपाची ओळख होणार नाही. सोहंरूप दिसण्यास साधन केलेच पाहिजे.

२३ जुलै

सद्गुरूवरील अनुराग आणि प्रेम यांच्यामुळे ज्या शिष्याला सद्गुरूचा वेध लागला आहे, ज्याचे अंत:करण सारखे सद्गरूकडे ओढ घेत आहे, ज्याला दुसरी उपासना रुचत नाही, त्या शिष्याची इच्छा असो अगर नसो त्याच्यावर सद्गुरूच्या कृपेचा वर्षाव होतो. हे म्हणणे काव्य नसून अनुभव आहे.

फक्त पाच मिनिटे साधनाला बसून परमार्थातील अनुभव येणार नाहीत. आमचे कसे असते ? पाच मिनिटे साधन झाले की बस्स झाले. मग त्या साधनाबद्दल बेपर्वाईची वृत्ती असते. साधनाची अशी टाळाटाळ परमार्थात उपयोगाची नाही.

अवतार हे तीन प्रकारचे आहेत :-

१) पाण्याचे बर्फ होते, त्याप्रमाणे निर्गुण, निश्चल, निराकार असे चैतन्य साकार रूपात प्रगट होते. हा पहिल्या प्रकारचा अवतार.

२) अवतार हा शब्द अव धातू पासून साधला असल्याने अवतार म्हणजे वरून खाली येणे. या जगाचा उद्धार करणेसाठी भूतलावर येणारे पुरुष हे म्हणजे दुसऱ्या प्रकारचा अवतार. हे अवतार म्हणजे संतसाधु. हे संतसाधु स्वत:सिद्ध असतात.

३) साधनाच्या अभ्यासाने आणि सद्गरूच्या कृपाप्रसादाने जे ब्रह्मरूप झाले असे जीवनमुक्त साधु हे म्हणजे अवताराचा तिसरा प्रकार होय. असे प्रकार जरी सांगितले तरी हे तिघेही ब्रह्मरूपच असतात हे विसरु नये.

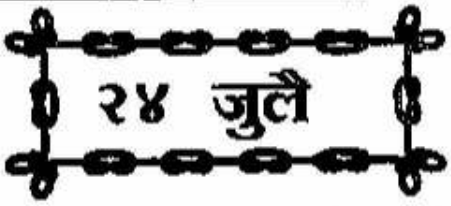

चैतन्यापासून अफाट विश्वाची उत्पत्ती झाली. चैतन्याने सर्व व्यापून टाकले आहे. साहजिकच या जगात वावरणाऱ्या आपल्या मानवी शरीरात चैतन्य आहे. देह आणि चैतन्य हे वेगवेगळे आहेत. त्या दोहोत फरक आहे.

शरीर हे कधीतरी उत्पन्न झाले असल्याने त्याचा विनाश होतो. शरीर हे नाशवंत आहे. या उलट चैतन्य हे अमृत आहे. त्याचा कधीच विनाश होत नाही. शरीर संपले ,नष्ट झाले तरी चैतन्य संपत नाही. चैतन्याला नाश नसून ते असतच असते.

शरीर हे हाड, मांस, रक्त इत्यादि वस्तूंनी बनलेले आहे. ते सर्व खरे म्हणजे टाकाऊ पदार्थ आहेत आणि त्या टाकाऊ पदार्थांनी देह बनला आहे. या शरीरात चैतन्य कार्यप्रवण असल्यावर ते टवटवीत दिसते. आत जर चैतन्य नसेल तर नुसत्या अचेतन देहाचा काय उपयोग आहे ?जर देहाने अथवा देहाला देहाचे ज्ञान होत असते तर दोन मढ्याना परस्परांचे ज्ञान झाले असते. पण तसे होत नाही. देहात चैतन्य आहे तोपर्यंतच माणसाला स्वत:चा देह व इतर पदार्थ यांचे ज्ञान होत असते. शरीर हे चैतन्यासाठी आहे. चैतन्य हे शरीरासाठी नाही. जसे घर हे आपणा माणसासाठी असते, माणूस घरासाठी नसतो.

२५ जुलै

शरीरात चैतन्य आहे. तरी शरीर म्हणजे चैतन्य नव्हे. शरीरातून चैतन्य बाहेर गेले की उरते ते निर्जीव मढे. देहात सारखे बदल होत असतात. शरीरातील एक पेशी जाते तेथे दुसरी पेशी येते. या उलट चैतन्य न बदलणारे आहे. शरीर क्षीण हाते. चैतन्य क्षीण होत नाही. शरीर अनित्य आहे. चैतन्य नित्य आहे. चैतन्याशिवाय शरीराला काय किंमत आहे ? चैतन्य शरीरातून बाहेर पडले की शरीर हे लाकडासारखे ताठ होऊन पडते.

जर शरीरात चैतन्य आहे तर ते आपणास का कळत नाही, असे कुणी विचारील याचे उत्तर असे :- देह हा बाह्य विश्वातील दृश्याकडे आकृष्ट होतो, व त्यामुळे आपणास चैतन्याची ओळख होऊ शकत नाही. देहाशी तादात्म्य झाले की साहजिकच माणसाला दृश्याचे आकर्षण वाटू लागते. आता जर चैतन्य कळावे, चैतन्याचे आकर्षण लागावे असे वाटत असेल तर माणसाचे बाह्य दृश्याचे आकर्षण सुटावयास हवे.

जेव्हा जीव या शरीरात शिरला आणि त्या शरीराशी तादात्म्य पावला तेव्हाच तो चैतन्याला विसरला. शरीराला बाह्य दृश्याचे आकर्षण असल्याने, जीवाचे चैतन्याकडे दुर्लक्ष झाले. म्हणून देहतादात्म्य नष्ट व्हावयास हवे. देहाचे विस्मरण झाले तर चैतन्याचे स्मरण होईल.

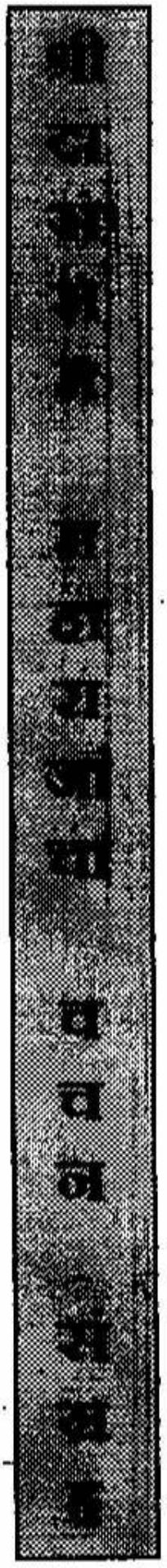

२६ जुलै

या जगात बरे वाईट प्रसंग प्रत्येक माणसावर ओढवत असतात. आणि जोपर्यंत या जगात रहावयाचे आहे तोपर्यंत ते प्रसंग टाळता येणार नाहीत. प्रत्येकाच्या प्रारब्धानुसार हे प्रसंग येतातच. प्रारब्धाचा तडाका हा रावापासून रंकापर्यंत सर्वांनाच बसत असतो; त्यातून कोणी सुटत नाही. ब्रह्मरूप झालेल्या संतानासुद्धा जेथे प्रारब्ध चुकविता आले नाही, तेथे आपली काय कथा?

सद्गुरु हेच आपल्या जीवनाचे सारसर्वस्व व्हावयास हवे. सद्गुरु हे सोहंस्वरूप असल्यामुळे त्यांचे चरण आपल्या देहातच आहेत. त्या चरणांकडे जर आपले लक्ष असेल तरच आपणास समाधान प्राप्त होईल. आपल्या शरीरात गुरुचरणांकडे लक्ष ठेवणे हेच साधन आहे.

एकच उपदेश सर्व माणसांना फलदायी होत नाही, हे चांगले लक्षात ठेवावयास हवे. म्हणून संत हे आपल्याकडे येणाऱ्या प्रत्येक माणसाच्या प्रकृतिमानाप्रमाणे त्याला उपासना सांगतात. कोणाला साधनाचा अभ्यास सांगतात, कुणाला नामजप करण्यास सांगतात, कुणास कीर्तनास जाण्यास सांगतात, तर इतरांना काही करू नका असेही सांगतात. अर्थात संत आपणास जे करावयास सांगतात त्याप्रमाणे निष्ठेने वागून आपण आपली उपासना चालू ठेवली पाहिजे.

२७ जुलै

सत्य आणि विपर्यस्त असे ज्ञानाचे दोन प्रकार आहेत. सोहंरूपाची अखंडत्वाने प्रतीती येणे हे सत्य ज्ञान आहे. या व्यतिरिक्त जे जे ज्ञान आहे ते ते विपर्यस्त ज्ञान आहे. विपर्यस्त ज्ञानाने चित्ताची स्थिरता नाहीशी होते. चित्ताची स्थिरता ही सत्य ज्ञानाच्या अस्तित्वाची खूण आहे.

आजकाल कालमान परिस्थितीने कर्ममार्गाची, ज्ञानमार्गाची आणि योगमार्गाची "समाधीच" झाली आहे. भक्तिमार्गाचे नाव तूर्तास फक्त अस्तित्वात आहे. भक्तिमार्गाच्या खऱ्या स्वरूपावर केव्हाच पडदा पडला आहे.

सद्गुरूनी साधन करावयास सांगीतले, तेव्हा ते आता केले पाहिजे, अशी जी ओझे वहाण्यासारखी आपली वृत्ति असते ती योग्य नाही. खरे म्हणजे परमात्म्याच्या अनुभूतीसाठी ध्यास लागून साधनाचा अभ्यास व्हावयास हवा.

खरा परमार्थ ज्या ठिकाणी नाही तेथे भपका, डामडौल करावा लागतो. जेथे खरा परमार्थ आहे तेथे प्रारब्धानुसार त्या संताजवळ मानसन्मान, संपत्ति वगैरे असेल. परंतु ज्याला भपका म्हणतात तो मात्र दिसणार नाही.

देह म्हणजे सर्वस्व, देह म्हणजे मी, अशी दृढ भावना बाळगून आपण देहाला महत्त्व आणि किंमत देतो, आणि त्याची काळजी घेतो. पण देहाचे महत्त्व, किंमत, काळजी संतांना नसते.

२८ जुलै

जीवाच्या मागे पापपुण्यात्मक कर्म आणि त्या अंती जन्ममरण लागलेले आहे. जीव जर कर्मरहित, पुण्यपापरहित झाला तर तो जन्ममरणरहित होतो. आणि तो देहातीत होतो आणि तो देहातीत झाला की त्याचे जीवन चैतन्यरूप होऊन जाते.

परमात्म्याच्या प्राप्तीच्या दृष्टीने पाहिल्यास प्रारंभापासून आपले मन मोकळे असावयास हवे. आमच्या मनात –हृदयात – जर सर्वांना प्रवेश असेल तर ते चालणार नाही. आमचे मन हे जोपर्यंत पुणेरी भेळेप्रमाणे आहे तोपर्यंत परमार्थाचे कोष्टक आम्हास जमणार नाही. परमार्थ होण्यास मन मोकळे हवे.

जो आपल्या कृतीने अथवा बोलण्याने दुसऱ्याला न दुखविता त्याला आनंदी आणि सद्गुणी बनवितो, त्याची चित्तशुद्धि झाली आहे असे समजावे. चित्ताचा विक्षेपन होणे म्हणजेच चित्ताची शुद्धि.

आपण आपले डोळे झाकले की अंधार दिसतो. या अंधाराचे ज्ञान ज्या प्रकाशाने होते तोच आत्म्याचा प्रकाश आहे. बाह्य जगातील नाना प्रकारच्या प्रकाशांना उदय आणि अस्त म्हणजे प्रारंभ आणि शेवट असू शकतात. आत्मप्रकाशाचा मात्र सदा उदयच आहे. जगाच्या उत्पत्तीपासून ते थेट जगाच्या अंतापर्यंत आत्म्याचा प्रकाश हा सतत उदितच आहे.

काशीतील गंगानदीत स्नान केले असता पाप नष्ट होईल, पण पाप करण्याची माणसाची प्रवृत्ति ही मात्र नष्ट होत नाही.

२९ जुलै

संतानी गंगेत स्नान केले. पण ते काशीतील गंगेत नव्हे. त्यांची गंगा त्यांच्या देहाच्या बाहेर कुठेही नाही. त्यांची गंगा त्यांच्याच शरीरात असते. ही गंगा देहातील त्रिकूट या स्थानी आहे. संत महात्मे हे त्रिकूट स्थानातील गंगेत स्नान करतात. संतांप्रमाणे जीव जर त्रिकूट स्थानात गेला तर त्यालाही तेथे गंगास्नान घडेल.हे गंगास्नान ज्यास घडते त्याची पाप करण्याची प्रवृत्ति नाहीशी होते.

आपण अशी कल्पना करतो की संत हे काम, क्रोध, लोभ, मोह इत्यादि सहा रिपूंच्या पलीकडे गेलेले असतात. परंतु तसे नाही. संत त्या सहा विकारांचे विषय बदलतात. त्यामुळे ते विकार त्यांना बाधक अथवा घातक होत नाहीत.

हे दृश्य जगत्, हे दृश्यशरीर हे सर्व काही जड अशा आकाश, वायु, तेज, पाणी, आणि पृथ्वी अशा पाच महाभूतांच्या परस्पर मिश्रणाने बनलेले आहे. त्यांतील प्रत्येक महाभूतात इतर चार महाभूतांचे अंश असतातच. ज्या भूताच्या अंशाचे प्रमाण जास्त असते त्या जास्तीच्या प्रमाणावरुन त्या त्या भूताला ते ते नाव दिले आहे.

संतवचनांतील आपणास पाहिजे ते, रुचेल ते घेतो, आणि बाकीचे सोडून देतो. आपण फक्त "रामनाम जपे वाणी" इतकेच घेतो, परंतु "काहीच न करोनी प्राणी" हे वचन मात्र सोडून देतो.

३० जुलै

माळेचे महत्त्व फार मोठे आहे. माळेने नामस्मरणाची माळ सुरू होते. माळेने स्मरण होते म्हणून तिला स्मरणी असे म्हणतात. वारकरी संप्रदायात तुळशीची माळ आहे. गोंदवलेकर महाराजांचे संप्रदायात माळ आहे. पूर्वीचे ऋषिमुनि हे देखील अक्षरांच्या माळेने जप करीत असत. तुकाराम महाराजांनी तेरा मण्यांच्या माळेचा उल्लेख केला आहे. काही माळांना दोन मणी असतात. तेथे मेरु मणि ओलांडण्याचा प्रश्न येत नाही. रामपाठ या आपल्या ग्रंथात मामामहाराज केळकरांनी मनोमाळ सांगितली आहे ती अशी :– मन म्हणजे संकल्प आणि विकल्प. आता जर या संकल्पात तसेच विकल्पात नाम घेतले तर ती मनोमाळ होते. या मनोमाळेने नाम घेताना मनाचे संकल्प आणि विकल्प हे नाममयच होतात. याचा अर्थ मनाचे संकल्प विकल्प नाहीसे होतात, मनाचे मनत्व शिल्लक रहात नाही. आणि मनाचे मनत्व संपले की आत्म्याचा साक्षात्कार होतो.

समजा, माणसाला या जगात सारे काही इष्ट मिळाले पण आत्मसमाधान मात्र मिळाले नाही तर त्याने मिळविले तरी काय असा प्रश्न आहे. चैतन्याने प्राप्त होणारी उत्साहवर्धक शक्ति माणूस नको ते व्यवहार करुन गमावीत असतो. तीच शक्ति जर माणसाने स्वस्थ राहून प्राप्त करुन घेतली तर त्याला आत्मसमाधान मिळते. आत्मसमाधान हे असे आहे की त्याच्यासारखे अन्य काही या जगात कुठेही सापडतच नाही.

३१ जुलै

काही लोकांना रोजचे भविष्य, आठवड्याचे भविष्य, महिन्याचे भविष्य, फार काय वार्षिक भविष्यसुद्धा बघण्याचा मोठा छंद असतो. आता माणसाची रास कुठलीही असली तरी त्यात काही ग्रह अनुकूल तर काही ग्रह प्रतिकूल असे प्रत्येकाच्या कुंडलीत असतातच. त्यामुळे काही उलट सुलट गोष्टी त्या भविष्यात सांगितल्या असल्या तरी शेवटी एक वाक्य अगदी ठरलेले असते आणि ते म्हणजे "जपून रहा". मग आमचे म्हणणे असे की भविष्य जाणून घेण्याची जरुरीच काय? आयुष्यभर आपण जर जपून राहिलो तर आपले काय होईल?

व्यवहारात "जप" हा शब्द अगदी व्यापक आहे. जप म्हणजे प्रकृति जप, पैशाचे पाकीट जप, सामानसुमान जप, एकना दोन. परमार्थात मात्र "जप" चा अर्थ असा आहे :- आपल्या जीवनात सहजतेने स्वयंसिद्ध, स्वयंपूर्ण, स्वयंस्फूर्त, स्वयंचलित, स्वसंवेद्य, स्वयंध्वनिरुप अशा चैतन्याचा सर्वत्र घुमणारा नाद हा जपून तेथे समरस होणे, यालाच संत महात्मे खऱ्या अर्थाने "जप" असे म्हणतात. जे चैतन्य लक्ष नसल्याने आपल्या शरीरात फुकट चालले आहे ते "जपायचे" आहे.

नाम हे असे आहे की त्यामुळे अनंत पेशीनी बनलेले आपले शरीर आरपार बदलून जाते. मग पाप करण्याची वृत्ति आणि देहासक्ति यांना तेथे थाराच रहात नाही.

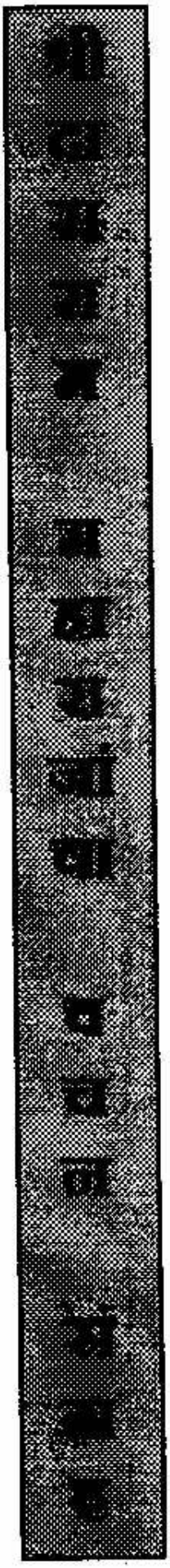

१ ऑगस्ट

चैतन्याचा विलास म्हणजे विश्व आहे. विश्व हे दृश्य आहे. चैतन्य मात्र दृश्य नसून ते अदृश्य आहे.

जगातील पदार्थांना आकार आहेत आणि विकार आहेत. चैतन्याला कोणताही आकार नाही आणि विकार नाही. ज्यामध्ये कोणताही आणि केव्हाही फरक होत नाही ते चैतन्य. चैतन्य हे कधीही विकृत होत नाही.

विश्वातील दृश्य वस्तूंना काहीतरी नाम आहे आणि विशिष्ट रूप आहे. तथापि त्या पदार्थाचे नाम आणि रूप हे मात्र एकच असत नाहीत. याउलट चैतन्याचे रूप तेच त्याचे नाम आहे. आणि चैतन्याचे नाम हेच त्याचे रूप आहे. चैतन्याचे नाम व रूप भिन्न नाहीत. चैतन्याच्या रूपाने जे स्फुरण पावते तेच त्याचे नाम आहे.

निसर्गात पदार्थांची नाना प्रकारची मिश्रणे होत असतात. ती सर्व चैतन्यामुळे होतात; पण ती मिश्रणे मात्र शाश्वत नसतात. याउलट चैतन्य हे एकरूप आहे आणि ते चिरंतन शाश्वत आहे.

दृश्य विश्व हे चंचळ आहे म्हणजे ते सातत्याने बदलणारे आहे. याउलट चैतन्य हे निश्चळ आहे. ते चैतन्य चंचळ विश्वाच्या बुडाशी आहे. दृश्य विश्व म्हणजे चैतन्यावर उठणारी लहर आहे. जशी संथ पाण्यात लाट उठते तद्वत.

२ ऑगस्ट

जगाचा उद्‌भव आणि विनाश हा सर्व चैतन्याचा खेळ आहे. जगाच्या प्रारंभापासून ते नाशापर्यंत चैतन्यच आहे. जगाच्या आरंभी चैतन्य होते; जगाच्या अंतानंतरही चैतन्यच असते. हे विश्व असो अथवा नसो, चैतन्य हे आहेच आहे; ते असतच असते.

ज्याप्रमाणे जगाचा प्रारंभ होण्यापूर्वी आणि जगाच्या शेवटानंतरही चैतन्यच असते, त्याप्रमाणे जगाच्या स्थितिकाळातही चैतन्यच असते. चैतन्य हे सर्व विश्वात भरून राहिलेले आहे.मुंगीपासून ब्रह्मदेवापर्यंत, दगडापासून ते थेट अनंत विश्वापर्यंत सर्वत्र स्पंदन आहे आणि स्पंदन हेच चैतन्य आहे.

या जगात अनेक पदार्थ आहेत. त्यातील काहींना आपण खरे म्हणतो काहींना खोटे म्हणतो. या जगात चैतन्य हे एकमेव सत्य आहे. चैतन्याशिवाय जे काही आहे असे वाटते अथवा जे काही आहे असे भासते, ते सर्व असत्य आहे. एका चैतन्याखेरीज इतर कोणतीही वस्तु एका स्थितीत, एका अवस्थेत आणि एका रूपात टिकून रहात नाही. चैतन्य मात्र बदलत नाही. ते आहे तसेच रहाते. चैतन्याला रूपांतर, स्थित्यंतर आणि अवस्थांतर नाही.

तसे पाहू गेल्यास या जगात जड असे काही नाही. सर्व ठिकाणी चैतन्य आहे. म्हणजे असे :- विश्वातील प्रत्येक पदार्थात स्पंद आहे. स्पंद म्हणजे चैतन्य आहे. साहजिकच सर्व जग चैतन्यमय आहे.

३ ऑगस्ट

समजा, एकाद्या शेतकऱ्याची जमीन नदीबुड आहे. तेथे शेतकऱ्याने नुसते पाटातून पाणी फिरविले की भरघोस पीक येणार आहे. त्याला आकाशातील ढगाकडे पहाण्याचे कारणच नाही. पण हे घडले नाही तर तो शेतकरी कमनशिबीच म्हणावयास हवा. असेच परमार्थात आहे. जीवनचैतन्याचा पाट वहात आहे आणि त्याचा ध्वनि सतत घुमत आहे. या ध्वनीचा उपयोग करून घेतला तर माणसाचे जीवन आत्मसाक्षात्काराने उजळून निघेल. मग सुखाला काय कमी आहे ?

झाडाच्या मुळाशी पाणी घातले तर ते शेंड्यापर्यंत जाते. परंतु शेंड्यावर जरी सतत पाणी मारत राहिले तरी ते मात्र मुळाकडे जात नाही. तसे नुसत्या देहाच्या सुखाने सुखी होण्याचा प्रयत्न करणे हे शेंड्यावर पाणी मारण्यासारखेच आहे. याउलट मूलभूत असणाऱ्या चैतन्याच्या अनुसंधानात राहिले तर सर्व सुख प्राप्त होते.

राम कृष्ण हरि म्हणजेच अकार उकार मकार किंवा सकार हकार मकार किंवा रकार आकार मकार आहेत. इडा पिंगला सुषुम्ना या त्रिवेणीत प्रकर्षाला येणारा तो चैतन्याचा ध्वनि आहे. या ध्वनीमध्ये जेव्हा मनाचा लय होतो, तेव्हा जीवनाची गति उर्ध्वगामी होते.

नामाची आवड ही पूर्व सुकृतामुळे निर्माण होते. म्हणून जर पूर्व सुकृत नसेल तर नामाची आवड उत्पन्न होतच नाही.

४ ऑगस्ट

परमार्थात नामाची आवड ही अत्यंत महत्त्वाची गोष्ट आहे. हे नाम काय आहे? नाम म्हणजे शब्द नव्हे, अक्षरे नव्हे, मंत्र नव्हे, तंत्र नव्हे, शरीराचा आणि मनाचा खेळ नव्हे, आणि कपोल कल्पित तर नव्हेच नव्हे. नाम हे देण्यासारखे नाही आणि घेण्यासारखे नाही. नाम हे माणसाच्या जीवनाशी निगडित आहे. या नामातच आत्माराम प्रगट होतो, असा त्या नामाचा प्रभाव आहे. नामामुळे "नामी (ईश्वर) प्रगट होतो. आणि मग ना" "मी" अशी अवस्था प्राप्त होते. नामाने ना मी होते म्हणजे माणसाचा "मी" हा शिल्लकच रहात नाही. आता हा "मी" म्हणजे अहंकार जर संपल तर "माझा, माझी, माझे" असे ममत्व कुठून शिल्लक रहाणार? असे हे जे अत्यंत सामर्थ्यसंपन्न नाम आहे. ते गुरु कडून जाणून घेणे आवश्यक आहे.

राम आणि कृष्ण ही जीवनाची गति आहे. आणि या गतीवरुनच शरीराचे अस्तित्व कळून येत असते.

जीव हा निसर्गत: बहिर्मुख आहे. त्यामुळे अंतर्मुख होणे हे त्याला कठिण जाते. अंतरी "ये" आणि "जा" असे त्याने केले तर तो अंतर्मुख होऊ शकतो. जसे नवीन लग्न झालेली मुलगी ही माहेरी, सासरी, सासरी माहेरी अशी ये जा करता करता ती सासरी स्थिर होते, तद्वत.

५ ऑगस्ट

संत, शास्त्रज्ञ, तत्त्वज्ञ, प्रतिभासंपन्न कवि हे सारे प्राय: एकांत प्रिय दिसून येतात. त्यांचे खरे विश्व वेगळे असते. त्या विश्वाचे ते सम्राट असतात. त्यांचे विश्वच वेगळे आहे म्हटल्यावर त्यांची तेथील अनुभूति ही वेगळीच असते हे सांगावयास नकोच. परमार्थी माणसाला एकान्त मानवावा लागतो.

पुस्तकावरुन काही गोष्टींचे ज्ञान होते, हे खरे . परंतु पुस्तकातील सर्वच गोष्टींचा उलघडा होतो असे नाही. आत्म्याचे ज्ञान झाले असता पुस्तकामधील न कळणाऱ्या गोष्टींचा उकल होतो.

वर्तमानकाळी जीवाला एक देह आहे. हा देह म्हणजे जगातील मंचावर त्याने घेतलेला एक वेष आहे. परंतु त्या देहापेक्षा आपण जीव कोणीतरी वेगळे आहोत, हे जीवाने लक्षात घ्यावयास हवे.

या जगात आपल्याला 'श्रेयस'' काय आहे आणि ''प्रेयस'' काय आहे. हे माणसाने जाणून घेणे जरुर आहे. माणसाला आपले श्रेयस कशात आहे हे जर कळून आले तर ते ''श्रेयस्कर'' आहे.

''सूर्यआत्माजगत्स्तस्थुषश्च'' या श्रुतीच्या वचनाप्रमाणे सूर्य हा जगाचा आत्मा आहे. आत्मा हाच सूर्य आहे.

देहात जो आत्मा पहातो तो जगात आत्मा पहातो. नुसते देहाकडे अगर दृश्याकडे पाहून मात्र देहातील आत्मा दिसत नाही.

६ ऑगस्ट

चैतन्यापासून उत्पन्न होणाऱ्या जडात चैतन्य असते. ज्याप्रमाणे जड हे चैतन्यामुळे चलन - वलन करते त्याप्रमाणे कधी कधी जडाचा परिणाम चैतन्यावरही होतो. म्हणजे त्या दोघांच्या प्रमाणावर ते अवलंबून असते. ज्याचे जसे प्रमाण तसा त्याचा प्रभाव. उदा. विस्तवावर पाणी ओतले तर विस्तव विझून जातो. पण तेच अग्नीच्या डोंबावर पाणी शिंपडले तर तेच पाणी जळून जाते.

शरीर जड आहे. शरीरात चैतन्य आहे. तथापि शरीरात जडाचे प्रमाण अधिक आहे. त्यामुळे समजा कुणी गळा दाबला तर माणूस ओरडणारच.

चैतन्यामुळेच माणसाला सुख होत असते. कारण शरीरात चैतन्यच नसेल तर सुख कोणाला होईल व कळेल ?

आंब्याची फोड खाल्यावर सुख होते. त्या आंब्याच्या फोडीतही चैतन्य आहे. त्या परिस्थितीत चैतन्याचा अनुभव चैतन्यालाच येत असतो. चैतन्य नाहीच असे जर म्हटले तर सुख तरी कुणाला होईल ?

पण एक खरे आहे की जड वस्तूतून माणसाला मिळणारे सुख हे शाश्वत नसते. ते तत्कालिक असते. याउलट चैतन्याचे सुख हे मात्र शाश्वत असते.

७ ऑगस्ट

परमार्थात तीन भूमिका आहेत :- १) सगळ्यात एक २) सगळं एक आणि ३) एकात सगळं. "सगळ्यात एक असे म्हटले की शक्ति विभागून जाते. आणि मग आध्यात्मिक दृष्ट्या फारसे पदरात पडत नाही. "सगळं एक" म्हणजे "कवठा क्या कुवढा क्या" "सब घोडे बारा टक्के" या भूमिकेला खरा अर्थ नाही. "एकात सगळं" एकातच सर्व काही आहे, ही श्रेष्ठ भूमिका आहे. असा एक दगड पाहिजे - दगड हा शब्द येथे मुद्दाम वापरतो आहे. - की ज्या ठिकाणी आपण कोणत्याही परिस्थितीत नतमस्तक झाले पाहिजे. असा एक जिवंत प्राणी हवा की ज्याची आज्ञा आपल्याला शिरसावंद्य असेल. या भूमिकेत फरक होता उपयोगी नाही. एकातच सर्व काही आहे या धारणेमुळे एक अद्वितीय शक्ति प्रगट होते.

आपली भक्ति जर बदलत असेल तर ती एकविध भक्ति कशी होईल ? आषाढ महिना आला की "युगे अठ्ठावीस विठेवरी उभा" ही आरती तोंडात घोळवायची, श्रावण महिन्यात "ओवाळू आरती मदन गोपाळा" म्हणावयाची, भाद्रपद महिन्यामध्ये "सुखकर्ता दु:खहर्ता वार्ता विघ्नाची" ही आरती उच्चारायची, आणि अश्विन या महिन्यात "दुर्गे दुर्घट भारी तुजवीण संसारी" अशी आरती म्हणायची. आपल्या भक्तीचे विषय जर बदलत असतील, तर आपली भक्ति एकविध होणार कशी ?

८ ऑगस्ट

केवळ चैतन्याकडे लक्ष असेल तर तेथे सुख आहे. मग तो प्राणी कुठे का असेना - तो स्वर्गात असो अथवा नरकात असो. नरकात तरी त्याला दु:ख होण्याचे कारण काय? कारण तेथेही चैतन्य आहे. आणि चैतन्याकडे प्राण्याचे लक्ष असेल तर त्या प्राण्याला दु:ख कसे होणार ?

खरे म्हणजे माणसाच्या जवळच चैतन्य आहे. चैतन्याइतके जवळ माणसाला या जगात अन्य काही नाही. तथापि आपण मात्र चैतन्याचे जवळ नसतो. आपले लक्ष चैतन्याकडे नसते. म्हणून आपणांस सतत सुख होत नाही.

आपल्या अगदी जवळ असणारे, आपल्याच शरीरात असणारे चैतन्य हे तसे कळत नाही; ते संत सद्गुरूंनी आपणास दाखवून द्यावे लागते. त्यांनी दाखवून दिलेल्या चैतन्याकडे आपण लक्ष द्यावयास हवे. पण तसे होण्यास जड बाजूला सारावे लागते. चैतन्य पाहिजे असेल, चैतन्याचा अनुभव जर घ्यावयाचा असेल तर जड हे बाजूला होणे अत्यावश्यक आहे. जड बाजूला कसे करावे हे संत सज्जन आपणांस दाखवून देतात. सद्गुरूंनी सांगितलेली साधनाची कृति करून, जड बाजूला सारून, चैतन्य पाहावयाचे आहे, त्याचा अनुभव घ्यावयाचा आहे. चैतन्याच्या जाणीवेत सुख - समाधान आहे.

श्री दासगणू महाराजांचा बोधसंग्रह

९ ऑगस्ट

एक मनुष्य महापुरात बुडत होता. आपल्याला देवाने वाचवावे म्हणून तो म्हणाला "शंकरा धाव". नंदीवर बसून शंकर निघाले तितक्यात त्या माणसाने "गजानना धाव" म्हणून हाक दिली. शंकर थांबले. त्यांना वाटले आपला गजानन जाईल. उंदरावर बसून गजानन निघाले तोच त्या माणसाने "पांडुरंगा ये रे" असे आवाहन केले. पांडुरंग जाईल म्हणून गजानन गेला नाही. कमरेवरचे हात बाजूला करून पांडुरंग निघाला. तेवढ्यात त्या माणसाने दुसऱ्या एका देवाला पाचारण केले. या परिस्थितीत कोणताच देव तेथे गेला नाही. त्या माणसाने एकविधता सांभाळली नाही हे स्पष्ट आहे.

लहान मूल आईशी एकविध असते. आई त्याचा सांभाळ करते. समजा ते मूल चुलीकडे निघाले आहे. त्यावेळी "आई, मी चुलीकडे निघालो आहे. तू मला सांभाळ" असे ते मूल काही आईला सांगत नाही. पण आईचे लक्ष त्या लहान मुलाकडे असतेच. आई लगोलग मागोमाग जाते आणि त्याला उचलून बाजूला नेते. एकविध भक्ताच्या बाबतीत ईश्वर आईसारखेच करत असतो.

आकाशापासून हे दृश्य विश्व निर्माण होते. आकाशाचा "शब्द" हा गुण आहे. म्हणून दृश्य विश्वाचे वर्णन शब्दांनी करणे शक्य होते. आत्मा आकाशापलीकडे आहे; तेथे शब्द नाही; आत्मा नि:शब्द आहे. म्हणून त्या नि:शब्द आत्म्याचे वर्णन शब्दांनी करता येत नाही.

१० ऑगस्ट

आत्मा सर्व व्यापक असल्याने तो सर्व विश्वात भरून राहिलेला आहे हे खरे. तो आपल्या देहातही आहे. प्रथम आपण जर आपल्या देहातील आत्मा जाणून घेतला तरच जगात आत्मा कसा आहे हे कळते.

चैतन्यामुळे आपली जाणीव आपल्याला होते. जाणीव विरहित अस्तित्व आणि अस्तित्व विरहित जाणीव, हे आपल्या जाणीवेत येऊ शकत नाही, याची जाणीव आपल्याला पाहिजे.

माणूस कितीही चांगला असला तरी तो नामाशिवाय फुकट जातो असा संतसज्जनांचा सिद्धांत आहे.

आत्मा हा दिक्, काल आणि आकाश यांचे पलीकडे आहे. आत्म्यापासून आकाश होते. आकाश म्हणजे काही नाही. या आकाशातून जे जग निर्माण होते ते सुद्धा काही नाहीसे होते; कारण त्याचे मूळ काही नाही हे आहे. गुरूच्या कृपेने एक तत्त्वाशी समरस झालेला जीव हा एकविध झाला की तो एक कायापालटच आहे. त्याचे सारे जीवन उजळून निघते.

एकविध भक्ताकडे परमात्म्याचे लक्ष असते. त्या एकविध भक्ताचा सांभाळ परमेश्वरच करीत असतो.

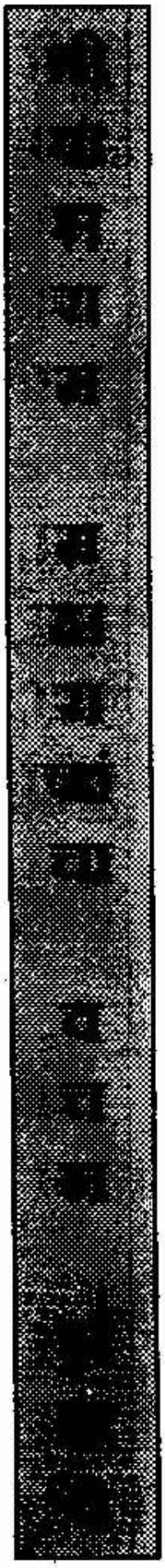

११ ऑगस्ट

धावत्या आयुष्याच्या गाडीला कोठेतरी आवर बसणे किंवा घालणे आवश्यक आहे. आयुष्याची गाडी आहे त्या वेगाने जर ती अशी धावत राहिली तर आयुष्यात सारासार विचार निर्माण होण्याचा कुठेच संभव नाही. जरा का होईना क्षणभर स्थिर झाल्याशिवाय आपल्याला या जगातील सार आणि असार कळणे हे खरे कठीणच आहे. एक भगवंत आणि त्याचे नाम हे सार आहे आणि बाकी सर्व असार आहे हे जर समजून आले तर त्या सारभूत नामाचे ठिकाणी आपण आपला संपर्क सतत ठेवला पाहिजे.तरच आपले हित होईल. अशा प्रकारे सार आणि असार यांचा विचार करून माणसाने आत्महित साधून घ्यावयाचे आहे.

सारासार विचार न करता जर साऱ्याकरिता सारे केले मग सारे केलेले कोठे गेले याचा पत्ताच जर लागला नाही तर सारे केलेले सारे व्यर्थ आहे; पण हे सारे जाणतात का? नाही.

नाम हेच खरे जीवन आहे. नामाशिवाय जीवन असू शकत नाही. परंतु ही गोष्ट जर माहीत नसेल तर आयुष्य आहे म्हणून देहाच्या आधाराने लोक हे जीवन कंठीत असतात आणि पुढे आयुष्याला मुकतात. अशा लोकांना खऱ्या जीवनाचा आनंद घेता येत नाही. हे लोक जीवनाचे बैठकीवरच देहाच्या भोगात गर्क होऊन आयुष्यात येणाऱ्या सुखदु:ख इत्यादि द्वंद्वाशी झगडत रहातात.

१२ ऑगस्ट

श्वासोच्छ्वास हा आयुष्याचा दर्शक आहे. या श्वासोच्छ्वासात नाम आहे. याचा अर्थ असा की श्वास आणि उच्छ्वास यांचे दरम्यान असणाऱ्या सूक्ष्मतर कालावधीत नाम आहे. त्या कालावधीत साधकाचा जितका काळ जाईल तितका अनुभव वा प्रचीती त्या साधकाला येते.

या जगात जगण्यासाठीच साऱ्या माणसांची धडपड चालू असते.परंतु जगणं म्हणजे काय याचा जगणारा माणूस कधी विचारच करीत नाही. मग त्या जगण्याचा उपयोग तरी काय ? जन्म आणि मरण या दोन टोकांमध्ये जगणे आहे. आता जगणारा कोण आहे हे जर कळले तरच त्या जगण्याचा उपयोग आहे.

या जगात सार काय आहे आणि असार काय आहे याचा विचार मनुष्याने केला तर त्याला आत्महित साधता येते. आत्महित म्हणजे आत्म्याचे हित म्हणजे आपण जे कोणी आहोत त्या आपले हित साधता येते.

सत्त्व,रज, आणि तम हे तीन गुण आहेत. माणसांत त्या गुणांचे कमीजास्त प्रमाण असते. या तीन गुणांच्या पलीकडे जर माणूस गेला म्हणजे तो त्रिगुणातीत झाला की त्याला देवाची भेट होते.

कल्पक आहे म्हणून कल्पना आहे. कल्पक कळला तरच कल्पना उरणार नाही. तेव्हा कल्पना करीतच जर जन्म गेला तर कल्पक कळेल काय ?

१३ ऑगस्ट

जेथे चैतन्य असते तेथे ज्ञान आणि क्रिया असतात. जेथे ज्ञान व क्रिया नसतात तेथे चैतन्य नाही; ते जड आहे, असे आपण म्हणतो. या जगात जड आणि चैतन्य या दोन्हीही गोष्टी आढळून येतात. साहजिकच त्यांचा परस्पर संबंध काय, असा एक प्रश्न उद्‌भवतो.

चैतन्यापासून जड उत्पन्न होते की जडापासून चैतन्य उद्‌भूत होते ?काही लोकमानतात की जडापासून चैतन्य होते. पण हे मत मान्य करता येण्यासारखे नाही. जडातून चैतन्य निर्माण होत नसून, चैतन्यापासूनच जड निर्माण होते.

चैतन्य आणि जड हे दोन्हीही जवळ जवळ आहेत. परंतु ते वेगळे आहेत. म्हणून चैतन्याचा स्पर्श जडाला होत नाही आणि जडाचा स्पर्श चैतन्याला होत नाही.चैतन्य हे जडात मिसळून जात नाही आणि जड हेसुद्‌धा चैतन्यात मिसळत नाही. चैतन्याचा कक्षेत जडाचे चलन - वलन होते. तथापि जड आणि चैतन्य यांचा परस्पर संपर्क होत नाही. चैतन्यामुळे जड हे दृश्य होते; परंतु जडामुळे याच चैतन्याचे दर्शन / ज्ञान शक्य नाही.

चैतन्यात जड आहे का? नाही. जडात चैतन्य आहे का? आहे. चैतन्य आणि जड एकच आहेत काय? नाहीत. जडाशिवाय चैतन्याला अस्तित्व आहे काय? आहे. मात्र चैतन्याशिवाय जड असत नाही.

१४ ऑगस्ट

चैतन्यापासून जडाची उत्पत्ती होते परंतु जड चैतन्यात मिसळत नाही आणि चैतन्य हेहि जडात मिसळत नाही. असे जरी असले तरी जडाशिवाय चैतन्याचा आविर्भाव दिसत नाही. म्हणजे जडाशिवाय चैतन्याचे अस्तित्व दाखविता येत नाही. जडाशिवाय चैतन्याचा अनुभव घ्यावयाचा आहे. परंतु जडाचे अस्तित्व असल्याशिवाय चैतन्याचा अनुभव घेता येत नाही. पण त्यामुळे जड हे महत्त्वाचे आहे असे मात्र समजू नये. कारण चैतन्य नसताना जड हे आपणहून काही करू शकत नाही. असे असल्यामुळे चैतन्य हेच जडापेक्षा महत्त्वाचे आहे असे ठरते. नाम, रूप, आणि गुण यांची उपाधि आली असता चैतन्यच जड होते. चैतन्याशिवाय कोणतेही जड अगदी दगडसुद्धा असू शकत नाही. जड हे फक्त नास्तिभाव दाखवून देते.

हे खरे आहे की या जगात जडाचा अनुभव आपणास लगेच येत असतो. उदा. - हात आपटला की दुखतो. आंबा खाल्ला की आनंद होतो. इतक्या सहजपणे चैतन्याचा अनुभव माणसाला येत नाही. चैतन्य या स्वरूपात चैतन्याचा अनुभव येण्यास वेगळा प्रयत्न करावा लागतो. सद्गुरूंनी सांगितलेले साधन केल्याशिवाय स्वतंत्रपणे चैतन्याचा अनुभव येत नाही.

१५ ऑगस्ट

पाण्यात पोहताना नाकातोंडात पाणी जाणार नाही या गोष्टीची खबरदारी घ्यावी लागते. म्हणजे पोहताना पोहणाऱ्या माणसाची मान पाण्यावरच रहावयास हवी. तसे अमृताच्या सागराचे नाही. अमृताचा एक थेंब जरी जीभेला लागला तरी अमर होणारा प्राणी अमृताच्या सागरात गटांगळ्या खात मरेल कसा? पण अमृतसागरात मात्र ज्याची मान वर आहे तो खलास होतो. भावार्थ हा की माणसाने नामरूपी अमृताच्या समुद्रात पोहावयाचे आहे.

शरीरात चैतन्य आहे. त्या चैतन्याचे अखंड ज्ञान असणे ही तुरीय/तुर्या अवस्था आहे. आणि मग मनाचे मनत्व न रहाणे ही उन्मनी अवस्था आहे. उन्मनी अवस्थेतच साधकाला ईश्वराचा साक्षात्कार होतो.

जीवनात नाम घेणे हे मनुष्याचे मुख्य कार्य आहे. ते मुख्य कार्य करीत राहिले की काम म्हणजे इच्छा रहात नाही.

एकादा ईश्वर दर्शनाची इच्छा बाळगतो. त्यासाठी तो निश्चल, नि:स्वार्थी व्हावा लागतो.

दृष्टीचे अनेक प्रकार आहेत. उदा. ज्ञानदृष्टी, दिव्यदृष्टी, व्यवहारदृष्टी, दूरदृष्टी इत्यादी. सद्गुरूंनी जर पारमार्थिक दृष्टी दिली तर त्यांचे कृपेने ही सृष्टी चिन्मय दिसते.कारण ती दृष्टी चैतन्यावरच केंद्रीभूत झालेली असते.

१६ ऑगस्ट

एकादा साधन करीत आहे. तो चैतन्याच्या खालीवर होणाऱ्या गतीवर लक्ष ठेवीत आहे. त्यावेळी चैन्याच्या खालीवर होणाऱ्या गतीबरोबर अणुपरमाणूंनी युक्त असणारी शरीराची माती ही वर उचलली जाऊन, ती एका अणूमध्ये समाविष्ट होऊन, तेथे आपले जीवन हे आकाशापेक्षाही सूक्ष्म होऊन तेथे तादात्म्य पावते.

नामाच्या साधनाने चालू जन्मीच जीव हा परब्रह्म होतो. तथापि अद्यापि त्याचा देह आहेच. लौकिक दृष्टीने तेथेही सुख- दु:ख अटळच आहे. साधकाच्या देहावर सुखदु:खाचा परिणाम होतो असे मानून तो साधक सुखी दु:खी झाला असे इतर लोकांना वाटते. पण साधनेच्या द्वारा साधक हा देहापासून सुटलेला असल्याने, ते सुखदु:ख त्याला जाणवत नाही. साधक संसारात येण्याऱ्या सुख दु:खानी सुखी दु:खी होत नाही.

चैतन्याच्या साक्षात्काराने चित्ताची तळमळ नाहीशी होते.

द्रष्टा आहे म्हणून दृश्य आहे. आता द्रष्टाच जर दृश्यरूप झाला तर दृश्य हे अदृश्य होते, आणि दृश्य हे अदृश्य झाले की द्रष्टा हा दृश्य होतो.

अहंकार हा व्यवहारात देखील चांगला नाही. तो परमार्थातही चांगला नाही.

शाब्दिक ज्ञानाने जर कोणी स्वत:ला ज्ञानी म्हणवून घेत असेल तर तो अहंकाराने खलास झाला असेच समजावे.

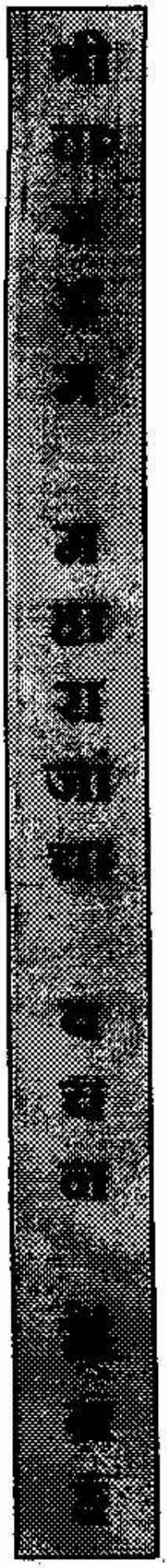

१७ ऑगस्ट

ॐकार :- ॐ म्हणजे कूटस्थ परमात्म्याची एकाक्षरी भाषा आहे. ॐ हा चैतन्याचा ध्वनि आहे. ॐ कारात सर्व काही आहे. ॐकार हा अत्यंत प्रभावी आहे. या ॐ कारातूनच वेद निर्माण झाले आहेत. ॐ हे एकाक्षरी ब्रह्मच आहे.

ॐकार हा शब्द देवनागरी लिपीतील अ, उ, आणि म् या तीन अक्षरांनी बनलेला आहे. तसेच त्याच्यावर ँ अशी अर्धमात्रा आणि अनुस्वार आहे. ॐ हा ॐकाराचा खालचा भाग अकार आणि उकार यांनी बनलेला आहे. त्यावर जी अर्धमात्रा आहे ती म्हणजे चित्शक्ति आहे. आणि त्या अर्धमात्रे वर जो अनुस्वार दर्शक बिंदु आहे, तो बिंदुस्वरूप परमात्मा - परमात्म्याचा बिंदु - आहे.

तसे पाहू गेल्यास ॐ या एकाच अक्षरात परमार्थाचा मार्ग सामावलेला आहे. म्हणजे असे:- ॐकारामध्ये ँ जी अर्धमात्रा आहे, ती दोन मात्रांनी बनलेली आहे. त्यातील एक मात्रा म्हणजे परमार्थाच्या वाटेवरील श्रीहाट हे स्थान आहे आणि दुसरी मात्रा म्हणजे गोल्हाट हे स्थान आहे. ॐ कारामध्ये जो अर्धमात्रेवर अनुस्वारसूचक बिंदु आहे, त्याला औटपीठ म्हणतात. त्याच्या वरील बाजूला ब्रह्मरंध्र हे स्थान आहे. या ब्रह्मरंध्रातूनच जीवाला शिवस्वरूप दिसते तसेच ब्रह्मस्वरूपही दिसते.

१८ ऑगस्ट

अनाहत ध्वनी :- कोणताही ध्वनी अथवा नाद होण्याला संघात / आघात हा आवश्यक असतो. उदा. घंटेवर टोल्याचा संघात झाला की घंटेचा ध्वनी होतो. अशा संघाताशिवाय अथवा आघाताशिवाय जो ध्वनी होतो त्याला अनाहत (अन आहत) असे नाव देण्यात आले आहे.

अनाहत या शब्दाची अन + आहत अशी फोड आहे. आहत म्हणजे संघात, अन म्हणजे नाही. म्हणजे जेथे संघात / आघात नाही, जो संघाताशिवाय होतो, त्यालाच अनाहत ध्वनी असे म्हणतात.

अनाहत ध्वनी हा परमार्थात नानाप्रकारचा आहे. त्यातील काहींचा निर्देश पुढीलप्रमाणे करता येतो. - श्वासोच्छवासाचा म्हणजेच स्पंदाचा अनाहत हा प्रत्येक अणुरेणूत आहे. साधन केल्याने देहातील नऊ द्वारे बंद होऊन दशमद्वार उघडते आणि तेथून ईश्वराचे दर्शन होते. दोन डोळे, दोन कान, दोन नाकपुड्या, तोंड, गुदद्वार आणि शिश्न अशी ही देहातील नवद्वारे आहेत. साधनाच्या प्रक्रियेने जीव जेव्हा दशमद्वारात जातो तेथे एक अनाहत आहे. स्थूल, सूक्ष्म, कारण व महाकारण हे चार देह आणि जागृती स्वप्न, सुषुप्ति आणि तुर्या या चार अवस्था ओलांडल्यावरही एक अनाहत नाद आहे आणि ज्या सहस्रदलस्थानांत आत्मा रहातो तेथे तर सतत अनाहत नाद आहे.

१९ ऑगस्ट

अहंकार हा केवळ वृत्तिभाव नसून तो आपल्या जीवनातच असल्याने अहंकार गेला असे शब्द उच्चारून तो जात नाही. आपले अधोगामी जीवन जेव्हा ऊर्ध्वगामी होते तेव्हा अहंकार नष्ट होतो.

व्यवहारात आपण मी व तू हे शब्द वापरतो. भूगोलातील अक्षांश व रेखांश हे प्रत्यक्ष पृथ्वीवर नाहीत. ते व्यवहाराच्या सोईसाठी मानलेले आहेत. त्याचप्रमाणे मी आणि तू या शब्दांच्या वापराने व्यवहाराची सोय झाली आहे. मी मानला की तू आला आणि तू मानला की मी आला. या मी तू मुळेच जगात दुजाभाव आहे. मी आणि तू हे जर नसते तर दुजाभाव निर्माण होण्यास जागाच नव्हती.

अहंकाराने जीव नाडला जातो. एक अहंकार तरी किंवा साक्षात्कार तरी हेच खरे. देहाला देवाचा शेजार आहे. म्हणूनच देहाची जाणीव आहे. परंतू या देहाचे जाणीवेने देवाचा विसर पडल्यामुळे जीवनाचे परिभ्रमणात अहंकाराची लाट उठत रहाते. आणि अहंकारामुळे जीव हा एकदेशी होऊन त्याला जीवनातील द्वंद्वाशी झगडत रहाण्याचा प्रसंग येतो.

खरे म्हणजे हे विश्व परमात्म्यामुळेच चालत आहे. सर्व काही त्या परमेश्वराच्या हातात आहे. विश्वाची सारी सूत्रे त्याचे हातात असून तो मोठा लाघवी सूत्रधार आहे.

२० ऑगस्ट

प्रत्येक शरीरात चैतन्याचा नाद उमटत आहे. त्या नादाकडे आपले अनुसंधान लागले पाहिजे. चैतन्याच्या नादाचे अनुसंधान म्हणजेच नामानुसंधान, आत्मानुसंधान, स्वरूपानुसंधान आहे. हे सारे शब्द एकवाची म्हणजे एकच अर्थ सांगणारे आहेत. चैतन्याचा नाद म्हणजेच नाम आणि नाम म्हणजेच चैतन्याचा नाद आहे. नाद = नाम असे सूत्र आहे. या नादानुसंधानामुळे म्हणजेच नामानुसंधानामुळे नादाचाच प्रकाश - बिंदू होतो आणि तो प्रकाशाचा बिंदू प्रगटपणे साधकास दृष्टीसमोर दिसू लागतो. गारगोटीवर गारगोटी घासली असता ठिणगी पडावी त्याप्रमाणे वायुरूप नामाची घासणी झाली असता प्रकाशाचा बिंदू प्रगट होतो.

वेद, शास्त्रे आणि पुराणे यांनी नामाचे महत्त्व गाईले आहे. नामामुळे आत्म्याचा साक्षात्कार होतो असे त्या नामाचे महत्त्व आहे. नामाचे हे महत्त्व साधुसंतांनीही सांगितले आहे. नाम घेणारा माणूस नाम घेत असतो. पण ते घेत असताना त्याच्या मनात दुसरेच काही वृत्तीभाव डोकावत असतात. त्यामुळे नाम घेऊनही त्या माणसाचा तादृश फायदा होत नाही. मग शेवटी नाम घेऊन तरी काय झाले? असे त्यास वाटू लागते. खरे म्हणजे नाम घेण्याची एक विशिष्ट प्रक्रिया आहे. ती प्रक्रिया आपण संतांकडूनच जाणून घ्यावयास हवी. तरच त्या नामाच्या प्रक्रियेने आत्मसाक्षात्कार होईल.

२१ ऑगस्ट

नाम घेताना काही पथ्ये पाळावीच लागतात. पथ्य म्हणजे इंद्रियांचा संयम. इंद्रियावर नियंत्रण नसेल आणि जर इंद्रिये स्वैर वर्तन करणारी असतील तर नाम घेऊन इंद्रियातीत असणारे आत्म - सुख प्राप्त होऊ शकत नाही. इंद्रियांचे चोचले पुरवीत राहिल्यास आणि त्याच वेळी नाम घेत राहिल्यास, ते नाम काय अनुभव देईल असा प्रश्नच आहे. म्हणून नाम घेताना इंद्रिये ही नियंत्रित, संयमित अशीच ठेवली पाहिजेत. विषयांतील आसक्ति सोडून देऊन जर नामस्मरण होईल तर ते उपयोगी होईल.

विष्णु आणि शिव या दोन देवांत खरा भेद नाही. पण त्यांचे अनुयायी जे वैष्णव आणि शैव ते मात्र भेद मानतात. शिवून द्या असे न म्हणता दोरा घालून द्या असे म्हटले जाई. 'शंकरपाळे' न म्हणता 'विष्णुपाळे' म्हणावयाचे. कुणाचे उभे गंध तर कुणाचे आडवे गंध. फार काय पोतेरे घालतानाही उभे आणि आडवे असे केले जात असे. शिव-विष्णूचे/ हरिहरांचे ऐक्य जाणून घेणे आवश्यक आहे.

जगातील व्यवहारात आपण अमाप, अफाट संपत्ति मिळविली, ती नाण्यांच्या रूपात सांगता येते. आता आपले हे नाणे व्यवहारदृष्टीने उपयोगी आहे. पण एका देशातील नाणे दुसऱ्या देशात चालत नाही. मग हे नाणे परलोकात कसे चालेल? परलोकात त्या नाण्याची किंमत शून्य आहे.

२२ ऑगस्ट

भूगोलात पृथ्वीवरील अक्षांश रेखांश सांगितलेले असतात. पण ते काल्पनिक आहेत. खडूच्या कांडीने कुठेही पृथ्वीवर त्यांच्या उभ्या आडव्या रेषा कुणीही ओढलेल्या नाहीत. फक्त कुठले ठिकाण कुठे आणि किती अंतरावर आहे हे समजावे इतकाच त्याचा खरा उपयोग आहे. त्याप्रमाणे व्यवहारात आपण जे 'मी' आणि 'तू' हे शब्द वापरतो त्यांनी फक्त व्यवहाराची सोय केलेली आहे. त्यामुळे देवाण घेवाण इत्यादि करताना सोय झाली आहे, असेच म्हणावे लागते. समजा कोणीतरी अ (माणूस) स्वत:ला 'मी' म्हणतो आणि तो 'ब' (माणसाला) 'तू' म्हणतो. असाच प्रकार 'ब' च्या बाबतीत होतो. मग खरा 'मी' आणि 'तू' कोण असा प्रश्न येतो. याचे उत्तर असे आहे :- जे आहे ते सर्व चैतन्य आहे. त्याला मी आणि तू अशी उपाधि जोडून व्यवहार चालतो आणि व्यवहाराची सोय होते.

आपल्या शरीरातील चैतन्य ज्याला जाणून घ्यावयाचे असेल त्याला त्याची खूण अशी सापडेल :- कानात बोटे घातल्यावर जो आवाज ऐकू येतो त्या आवाजाच्या आधारे आत्म्याचे / चैतन्याचे अस्तित्व कळते.

तोंडाने नाम घेतल्याने काळाचा अपव्यय टळतो. दुसऱ्याची चेष्टा-मस्करी होत नाही. आणि लोकांचे उणेदुणे काढून होणारे नुकसान टळते. असे नाम तोंडाने घेण्याचे व्यवहारिक उपयोग आहेत.

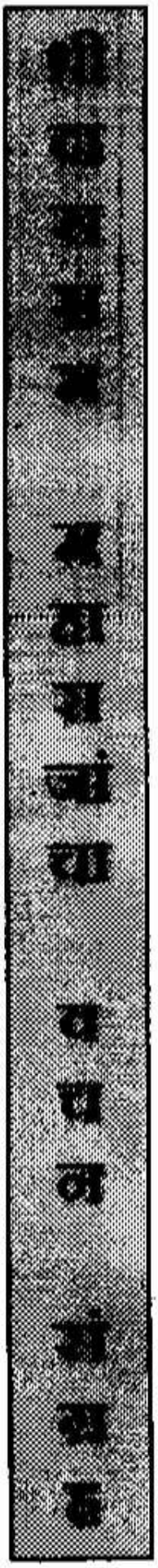

२३ ऑगस्ट

जीवन हे श्वासोच्छवासात आहे. श्वासोच्छवासाच्या उपाधीत सापडलेले जीवन म्हणजेच उपाधिभूत जीवन होय. या जीवनात जड आणि चैतन्य हे सांधले गेले आहेत. जड आणि चैतन्य यांना शरीरात सांधणारा दुवा म्हणजे उपाधिभूत जीवन आहे. उपाधिभूत जीवनात चैतन्य आणि जड ही दोन्हीही तत्त्वे असतात. असे हे उपाधिभूत जीवन हे चैतन्याच्या अनुभूतीचे माध्यम आहे.

उपाधिभूत जीवनात पृथ्वी, आप, तेज, वायु आणि आकाश ही जडतत्त्वे असतात. त्यांतील पृथ्वी आणि आप तत्त्वे म्हणजे स्थूल देह. सूक्ष्म देह हा तेजोरूप आहे. कारण देह हा वायुरूप आहे आणि महाकारण देह हा आकाशरूप आहे. म्हणजे उपाधिभूत जीवनातच स्थूल, सूक्ष्म, कारण आणि महाकारण हे देह आहेत. या चार देहांचा निरास झाल्याशिवाय आत्मसाक्षात्कार होत नाही. या चत्वार देहांचा निरास म्हणजे साधनाच्या अभ्यासाने या चार देहांचे उपाधिभूत जीवनापासून वेगळे होणे होय.

साधनाच्या योगाने उपाधिभूत जीवनावर चित्ताची एकाग्रता आणि दृष्टीची तादात्म्यता झाली की हृदयात वायूची घर्षणक्रिया आपोआप होते.हृदयामध्ये वायूची घासणी झाली की ॐकाराचा वन्हि प्रगट होतो.

२४ ऑगस्ट

हृदयामध्ये वायूची घर्षणप्रक्रिया होऊन ॐकार वन्हि प्रगट झाला की त्या वन्हीच्या आचेने / उष्णतेने उपाधिभूत जीवनातील पृथ्वी, आप, तेज आणि वायू ही तत्त्वे बाजूला होतात. ॐकाररुप वन्हीने जीवनाची वाफ होऊन शुद्ध आकाशरूप जीवन शिल्लक रहाते. हे शुद्ध झालेले जीवन ऊर्ध्वगामी होते. ऊर्ध्वगामी झालेले हे जीवन भ्रूमध्यात येते. या भ्रूमध्यात ऊर्ध्वमुख झालेली जीवनाची गति ही तेथे येणाऱ्या प्राणगतीशी एकरूप होते. ही प्राणगति जेथे आत्मा असतो त्या सहस्रदलस्थानातून भ्रूमध्यापर्यंत येत असते.

पुढे ऊर्ध्वमुख झालेल्या जीवनगतीशी एकरूप झालेली प्राणगती ही ऊर्ध्वमुख होते आणि ती परत सहस्रदलस्थानाकडे वाहू लागते. ही एकरूप झालेली गती वाटेतील त्रिकूट इत्यादी स्थानांतून वर वर जात रहाते. मार्गावर येणाऱ्या महाशून्यात्मक औटपीठातून ती सोहं तत्त्वात्मक भ्रमरगुंफा या स्थानी येते. नंतर येणाऱ्या ब्रह्मरंध्र स्थानातून सहस्रदलस्थानात आलेली ही एकरूप गती वाटेवर नाद, बिंदु, कला व ज्योति यांचा अनुभव घेत, जीवाला शिवरूप पहावयास लावते. पुढे शिवरूप झालेला जीव हा आत्मरूपात मिळून जातो. अशा प्रकारे सहस्रदलस्थानात परमात्म्याचा साक्षात्कार होऊन जीव हा कृतकृत्य होतो.

श्री गजानन महाराज चा चैतन्य संदेश

२५ ऑगस्ट

सदगुरु हे सहज साधन सांगतात. या सहज साधनाच्या योगाने शुद्ध झालेला वायु हा सहस्रदळस्थानात जातो. या सहस्रदळस्थानामध्येच वाऱ्याचा साक्षात्कार होऊन जीव जीवन्मुक्त होतो. हा वारा आत्मानंद देतो. या वायूच्या साधनाने सहस्रदळात आत्म्याचा साक्षात्कार झाल्यावर, जेथे तेथे परमेश्वर आहे ही खूण जीवाला येते.

वायु हेच साध्य, साधन किंबहुना सर्व काही आहे. हा वायू म्हणजे भौतिक जगातील जड, अचेतन वायु नव्हे. हा वायु म्हणजे चिदवायु, चैतन्यरूप वायु आहे.

चिदवायु हाच सर्वोच्च देव, परमेश्वर आहे. हा चैतन्याचा वायू हा निरंजन आहे. तो हलत नाही, चालत नाही, बोलत नाही, खेळत नाही, भासत नाही आणि नासत नाही. तो घन, निश्चल, पूर्ण, अव्यक्त आहे. निश्चल चैतन्यरूप वायु म्हणजेच आत्मा आहे. निश्चल आत्म्यात जे चंचळ उठते ते ही वायुरूपच असते. चैतन्यरूप वायु हा सगुणही आहे आणि निर्गुणही आहे.

फार पूर्वी म्हणजे जगाच्या उत्पत्तीपूर्वी चिद्वायूचा एकच एक गोळा होता. त्यापासूनच या दृश्य विश्वाची उत्पत्ती झाली. या वायूमुळेच विश्व प्रगटपणे दिसू लागले. जगाच्या आदि, मध्ये आणि अंती वायुच आहे. चिद्रूप वायु हाच जगातील नामरूपाने नटला आहे. हा चैतन्याचा वारा सर्व विश्व व्यापून आहे. या जगात जे जे काही आहे ते ते चिदवायुच आहे.

२६ ऑगस्ट

जग हे नामरूपात्मक आहे. या जगाचा आत्मा चैतन्याचा वाराच आहे. या जगात नानाप्रकारचे जीव आहेत. वारा हाच जीवांना थारा, आधार आहे. किंबहुना या वाऱ्याच्या हातातच सर्व जीव आहेत. चिदवायु हाच जीवाचे जीवन आहे. जीवन टिकून राहण्यासाठी जी चित्कला आवश्यक आहे ती चित्कला म्हणजे वायुच आहे.

प्राप, अपान, व्यान, उदान आणि समान या पाच प्राणांच्या द्वारा चिदवायु हा शरीरात कार्यप्रवण असतो. या चैतन्याच्या वाऱ्यावरच मनाचे आणि बुद्धीचे भान असते.

सर्व जीव चिदवायुरूपच आहेत. पण त्या गोष्टीचे भान जीवाला असत नाही. म्हणून त्याला एकत्व न दिसता सर्वत्र द्वैतच भासत रहाते.

द्वैत दूर होऊन आपण चिद्वायुस्वरूप आहोत ही प्रचीती जीवाला यावयाची झाल्यास त्याने विशिष्ट वायु साधन करणे आवश्यक आहे. या वायूचे साधन हेच सहज साधन आहे. हे वायु साधन म्हणजे सहजसाधन म्हणजे श्वासोच्छ्वासावर मनाचे केंद्रीकरण होय. आपल्या नाकातून वारा आत बाहेर होत असतो. त्यालाच प्राण आणि अपान असे म्हणतात. या प्राणापानामध्ये मनाचे पूर्ण मीलन झाले की तेथे परमार्थ पूर्ण होतो. कारण या सहज साधनाने चिदवायुरूप आत्म्याचा साक्षात्कार घडून येतो.

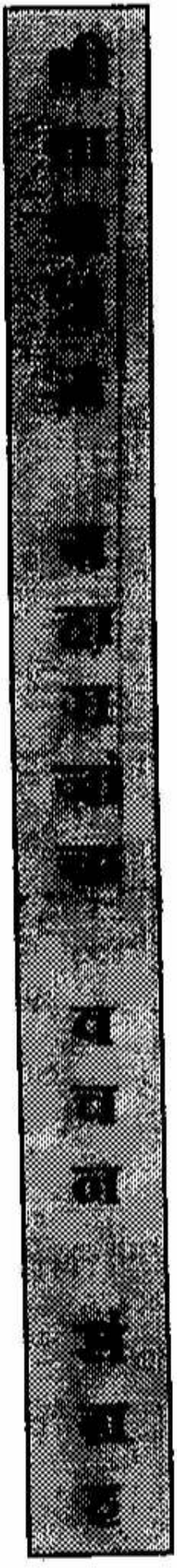

२७ ऑगस्ट

भगवंताचे नाम हे नादरूप आहे आणि हा नाद श्वासोच्छ्वासात घुमत असतो. श्वासात नाम आहे. श्वासात नाम घेणे हेच खरे साधन आहे. या नामाने काम क्रोधांची राखुंडी होऊन अभिमान देशोधडीला जातो. असे या नामाचे सामर्थ्य आहे.

नासिकाग्री लक्ष ठेवावे असे जे भगवद्गीतेत सांगितले आहे त्याचा अर्थ सांकेतिक आहे. नासिका हा जड शरीराचा एक भाग आहे. तेथे लक्ष ठेवून साक्षात्कार कसा होणार? असा प्रश्न आहे. या ठिकाणी शाखाचंद्र न्याय लागू पडतो. त्यानुसार नासिक म्हणजे नासिकेतून वहाणारा जो प्राण तो अभिप्रेत आहे. त्या प्राणावर लक्ष पाहिजे असा अर्थ आहे. नासिकेतून वाहणाऱ्या प्राणापानावर लक्ष ठेवून नामामध्ये काल साधला तर पवनविजय होतो. श्वासच नाममय होतो.

आत्मा हा पूर्णपणे नि:शब्द आहे. त्या निश्चळ नि:शब्दामध्ये चंचळपणा उत्पन्न होतो; आणि मग त्या चंचळपणामुळे सर्व गुणतत्त्वात्मक शब्दरूप उत्पन्न झाले आहे. जगातील सर्व तत्त्वे ही शब्दरूप आहेत. याचा अर्थ ती शब्दांनी सांगता येतात आणि त्यांचा अनुभव हासुध्दा शब्दाद्वारे व्यक्त करतो येतो. जगातील सर्व तत्त्वांचा उगम हा शब्दस्थितीत होत असल्याने ही तत्त्वे अस्तिस्वरूप नि:शब्द आत्म्यापर्यंत पोचू शकत नाहीत.

२८ ऑगस्ट

निःशब्द आणि घन अशा आत्मरूपाच्या ठिकाणी चिद्रूपाने चंचळ अगर चैतन्य उत्पन्न होते. चिद्रूप म्हणजे चंचळत्व. म्हणून आत्मा हा नादरूपाने आणि प्रकाशरूपाने प्रत्ययाला येतो. कारण चंचळत्वामुळे नाद उत्पन्न होतो आणि घर्षणाने तेज म्हणजे प्रकाश निर्माण होतो.

योगमार्गात मानवी शरीरात काही चक्रे सांगितली आहेत. ती शरीरात तशी सापडणारी नाहीत. चैतन्याचा वायु हा शरीरात संघात करीत, संचार करीत असतो आणि तेथे नाद उसळतो. चैतन्याचा वारा ज्या ज्या ठिकाणी संघात करतो त्या त्या ठिकाणी नाद व प्रकाश यांचा अनुभव येतो. त्या त्या स्थानांनाच चक्र अशी संज्ञा दिली गेली आहे. चक्र हा एक संकेत, अनुभवाची खूण आहे.

पृथ्वीवर विमान हे वर वर जाताना अगर खाली उतरताना फेरे घेते. तशीच वायूची गती शरीरात आधारचक्रापासून सहस्रदळचक्रापर्यंत खेळती आहे. त्या वायूचा संघात जेथे होतो त्याला संतांनी चक्र असे नाव दिले आहे.

ज्याप्रमाणे फुलाचा धर्म सुवास, चंद्राचा धर्म शीतलपणा आणि पाण्याचा धर्म पातळपणा आहे, सूर्याचा धर्म प्रकाश आहे, त्याप्रमाणे आत्म्याचा धर्म आनंद आहे.

आत्मा हा सर्वव्यापी आहे. परंतू आत्म्यापर्यंत कोणतेही तत्त्व पोचू शकत नाही आणि कोणतेही तत्त्व आत्म्याला जाणू शकत नाही.

२९ ऑगस्ट

परमेश्वर हा चिद्‌वायु आहे. त्याचा अनुभव आपणास प्रथम आपल्या देहात घ्यावा लागतो. त्यासाठी आपले मन स्थिर व्हावे लागते. मनाच्या स्थिरतेसाठी श्वसन स्थिर व्हावे लागते. मन आणि श्वासोच्छ्वास यांचा संबंध फारच घनिष्ठ आहे. मन स्थिर झाले तर श्वसन स्थिर होते. आणि श्वसन स्थिर झाले तर मन स्थिर होते. अशा प्रकारे परमार्थात परमात्म्याच्या प्राप्तीसाठी श्वासोच्छ्वास हा फारच महत्वाचा आहे हे स्पष्ट होते.

आपल्या शरीरात श्वसन हे चैतन्याचे माध्यम आहे. श्वासामध्ये जड व चैतन्य या दोहींचेही आकर्षण आहे. जडाची खेच लागली की श्वास खाली येतो, तर चैतन्याच्या आकर्षणाने श्वास वर जातो.

वारा हाच देव आहे. या देवाचे नाम आपल्या श्वासोच्छ्वासात आहे आणि जिथे नाम तिथे ब्रह्म अशी स्थिती आहे. 'नाम श्वासोच्छ्वासी असे' याचा अर्थ 'फांदी वर चंद्र आहे', या शाखाचंद्र न्यायाने घ्यावयाचा आहे. श्वासोच्छ्‌वासात नाम आहे म्हणजे ते श्वासात आहे की उच्छ्‌वासात आहे? श्वास आणि उच्छ्‌वास यांचे दरम्यान जो संधिकाळ असतो, त्यात नामाची धारणा आहे. आणि श्वसनातील हे नाम काही झाले तरी मुखाने उच्चारता येत नाही हे अगदी स्पष्ट आहे.

३० ऑगस्ट

श्वसनातील नामाचा आणि ब्रह्माचा निकटचा संबंध आहे. या नामातच ब्रह्म आहे. म्हणून 'परब्रह्म तेथे वसे' असे रामदासस्वामी सांगतात. म्हणून ब्रह्माचा / परमात्म्याचा साक्षात्कार हा श्वासोच्छ्वासातील नामामुळे होणारा आहे. म्हणून तुलसीदास सांगतात 'तुलसी कहे रामभजनबिन वृथा श्वास मत खोल'. असे असल्यामुळे परमेश्वराच्या दर्शनासाठी बाह्य विश्व, त्यातील व्यवहार, शरीर यांच्याकडे लक्ष न देता, श्वासोच्छ्वासाकडे लक्ष द्यावयास हवे. श्वासोच्छ्वासावर लक्ष ठेवण्याची अटकळ साधावी लागते. श्वासोच्छ्वासावर लक्ष ठेवण्याचा अभ्यास म्हणजेच साधनाचा अभ्यास आहे.

श्वसनावर लक्ष ठेवण्याच्या साधनाचा अभ्यास झाला की शरीराला कोणताही धक्का किंवा कोणतीही इजा न पोचता, श्वसनाचा योग्य प्रमाणात निरोध होतो. त्यानंतर चित्ताची एकाग्रता आणि दृष्टीची स्थिरता यामुळे श्वसनाची गती आपल्या शरीरातील आधारस्थानापर्यंत जाते, आणि मग त्या आधारस्थानापासून ते थेट मस्तकातील सहस्रदलस्थानापर्यंत - जेथे आत्म्याचा / ब्रह्माचा वास असतो - श्वसनाच्या गतीचा एक तंतु होतो. त्यालाच काही संत 'सूत्र' असे म्हणतात. नंतर नाद, बिंदू, कला आणि ज्योति या चार रूपांनी परमात्म्याचा साक्षात्कार होतो. या चारांपेक्षा निराळा असा काही आत्मानुभव नाही.

३१ ऑगस्ट

जीव हा बहिर्मुख असल्यामुळे शरीराच्या उपाधीत सापडला. त्याच्या त्या उपाधीने आणखी उपाधि निर्माण होऊन, उपाधि वाढत गेली आणि पुढे अहंकाराच्या भरीला पडून तो जीव आत्मसुख गमावून बसला. तो देहाकार झाला म्हणजे तो देहाला मी म्हणजे आत्मा असे मानू लागला. त्यामुळे त्याला स्वत:च्या मूळ रूपाची म्हणजे स्वत:च्या साक्षात्कारी जीवनाची ओळख दुरापास्त झाली.

एकत्वातून जो दुजेपणात येतो त्याला भ्रांति होते. भ्रांति म्हणजे जे आहे त्याला नाही म्हणणे आणि जे नाही त्याला आहे असे म्हणणे होय.

आपली व इतरांची मते एकमेकांशी जुळत नाहीत इतकेच आपण म्हणू शकतो. पण दुसऱ्याच्या मताची टवाळकी अगर कुचाळी आपण करू नये. एक वेळ इतरांनी आपल्या मतांची हेटाळणी केली तरी चालेल, कारण इतर लोकांनी आपल्याशी कसे वागावे हे आपण ठरवू शकत नाही. उलट आपण दुसऱ्याशी कसे वागावे आणि बोलावे हाच केवळ आपला प्रश्न आहे.

सोहं ही अक्षरे उलटया क्रमाने वाचली अथवा उच्चारली असता हंस हा शब्द तयार होतो.म्हणून सोहं या शब्दाऐवजी हंस असा शब्द संतांनी कधी कधी वापरलेला आहे. या हंस रूपाने परमात्मा आपल्या शरीरात आहे. त्या हंसाकडे आपली दृष्टी प्राय: जात नाही. परमार्थात या सोहंकडे आपली दृष्टी जावयास हवी.

१ सप्टेंबर

सर्व जीवमात्राच्या ठिकाणी हंसरूप हे अखंड गोचर होत आहे. अनाहत रूपाने ते नादब्रह्म सतत आपल्या देहात उसळत राहिले आहे. त्या हंसाचे अनुसंधान हेच नादानुसंधान अथवा नामानुसंधान आहे. हा जो हंस आहे त्यावर आत्म्याचा साक्षात्कार होत असतो. या हंसाकडे नेहमीच्या जीवनात आपले लक्ष जात नाही हीच खरी आपली मोठी चूक आहे. त्यामुळे जीवाला आत्मसाक्षात्कार होत नाही.

सोहं रूप हेच आत्मरूप आहे. सोहं म्हणजेच स्वानंदघन, अजन्मा म्हणजे जन्मरहित असा आत्मा आहे.

सदगुरु हेसुध्दा सोहंस्वरूप आहेत. हे सोहंरूप सदगुरु प्रसन्न झाले तर जीवाचे ठिकाणी सोहं भाव जागृत होतो आणि मग त्यास सोहं ब्रह्माचा - सोहं आत्म्याचा - साक्षात्कार होतो.

सदगुरु सोहं साधना सांगतात. सोहं साधनेने जीवाच्या चारही वाचा कुंठित होऊन सोहं ज्योति प्रगट होते.

ज्याप्रमाणे शरीर विज्ञान इत्यादी शोधपूर्णरीत्या अभ्यासिलेली शास्त्रे आहेत त्याप्रमाणे आत्मविज्ञान हे साधुसंतांनी अभ्यासपूर्ण संशोधन करून परिपूर्णपणे विकसित केलेले सखोल शास्त्र आहे.

२ सप्टेंबर

शरीर विज्ञानशास्त्र हे शरीराचे ज्ञान करून देते. पदार्थ विज्ञान हे पदार्थांचे ज्ञान करून देते. आत्मविज्ञान शास्त्र हे आत्म्याचे ज्ञान करून देते. आत्मविज्ञानशास्त्र हे ज्या आत्म्याचे ज्ञान करून देते तो आत्मा पुढीलप्रमाणे आहे. - आत्मा हा द्रष्टा आहे. तो दृश्याला पहाणारा, दृश्यातील सर्व नाद श्रवण करणारा, दृश्यातील सर्व परिमळांचा सुगंध घेणारा, मुखाने सर्व शब्दजात प्रगट करून, अन्नग्रहण करून शरीरातील सर्व घाण बाहेर टाकणारा, मन - चित्त, बुद्धी यांना जाणणारा, प्रेरक रूपाने प्रेरणा उत्पन्न करून अंत:प्रेरणा आणि बहि:प्रेरणा यांना जपणारा, त्वचारूपाने स्पर्श जाणणारा, असा साक्षिरूप आहे. आत्मा हा दृश्यादृश्यापासून वेगळा असून तो दृश्यादृश्यास जाणणारा आहे.

आत्मज्ञान हेच खरे तत्त्वज्ञान आहे. आत्मा हाच सोहं देव आहे. सोहं आत्मा हाच सर्व ज्ञानाचा आत्मा आहे. म्हणून आत्म्यामुळे ज्ञान आहे.

सोहंमध्येच ब्रह्म-माया, शिव-शक्ती, पुरुष-प्रकृती, जड-चैतन्य आणि अध्यात्म - आधिभौतिक दडलेले आहे. आणि या सोहंवरच प्राचीन संतांनी प्रकाशाचा झोत टाकला आहे. सोहं हा स्वयंसिद्ध, स्वयंपूर्ण, स्वयंचलित, स्वयंवेद्य, स्वयंतंत्र आहे. विश्वाची उत्पत्ती, स्थिती आणि लय हे सर्वच या सोहंस्वरूपात होत असतात.

३ सप्टेंबर

सोहंभावाने सद्गुरु सर्वत्र व्याप्त आहे. सोहं सद्गुरूंनी कृपा केली तर सोहंस्वरूप कळते. सोहंस्वरूप हे सद्गुरूशिवाय कळत नाही.

सोहं हा सिद्धमंत्र आहे. ज्या साधनेने सोहं स्वरूप प्रत्ययाला येते ती सोहंसाधना आहे. सोहंचे ध्यान हीच सोहं साधना आहे. सोहं साधनेने सोहं ब्रह्म अनुभवास येते म्हणजे सोहंज्योतीचे दर्शन होते.

सोहंस्मरणाचा एक तंतु आहे. हा तंतु नाभीचे मूळ चक्र जे आधारस्थान तेथून निघून तो सहस्रदलस्थानापर्यंत जाऊन पोचला आहे. सहस्रदलस्थानामध्ये हा तंतु स्थिर आणि निवांत होतो.

सोहंमुळेच हे विचित्र जग आपणास दिसते. चित्रविचित्र असे हे चित्रमय जगत् हे चिन्मय, चैतन्यमय आहे. यात चैतन्याशिवाय दुसरे काही नाहीच. आपणास चैतन्याची ओळख नाही म्हणून केवळ जड बुद्धीने आपण या जगाला जड म्हणतो. हा जो जड शब्द आपण वापरतो तो सुद्धा चैतन्याचे अभावी वापरता येणार नाही. म्हणून जड काही नाहीच आहे. ते सारे चैतन्यच आहे.

बाह्यत: दिसणारे दृश्य हे आज आहे आणि उद्या नाही. ते खरे वाटते. हा मायेचा जो एक वैचारिक पाश आहे तोच मायाजाळ आहे. हे शरीर माझे आहे असे म्हणून शरीराला चिकटलेले ते माझे असे होत एक जाळेच होते. आणि त्या मायेच्या जाळात जीव अडकून बसतो.

४ सप्टेंबर

देवाचे दर्शन करून घेण्यास या जगात नामासारखे दुसरे साधन नाही. नामाचा विचार, नामाचे चिंतन हे महत्त्वाचे आहे. नाम हाच विचार व्हावयास हवा. नाम घेण्याचा विचार करणे आणि नाम हाच विचार होणे यात फार मोठी तफावत आहे. नाम हेच विचार झाले म्हणजे मनातील संकल्प आणि विकल्प हे जर नाममय झाले तर निश्चितपणे देवाचे दर्शन होते.

सुखाचे वर्म हे वेगळेच आहे ते असे :- चित्ताची एकाग्रता म्हणजेच सुख अथवा समाधान होय.

मानवात सत्त्व, रज, तम हे तीन गुण आहेत. त्यापेक्षा वेगळा असा शुद्ध सत्त्वगुण आहे. या शुद्ध सत्त्वगुणाचा प्रकर्ष जर आपले जीवनात झाला तर परमार्थ हा सेकंद इत्यादि काळावर न रहाता तो अहर्निश होईल.

परमार्थात जीवाला जे प्राप्त होते ते या वैचित्र्यपूर्ण जगात माणूस मिळवू शकत नाही. उलटपक्षी व्यवहारात जे वैचित्र्य आहे त्यातील काहीही परमार्थात नाही. जे परमार्थात आहे ते व्यवहारात नाही आणि जे व्यवहारात आहे ते परमार्थात नाही.

जे संतमहात्मे आत्म्याच्या स्वरूपात स्थित होऊन आत्मसुखाने सुखरूप संतुष्ट झाले, ज्यामुळे त्यांचे जीवन हे खऱ्या अर्थाने सुखी समाधानी झाले, त्यांची बरोबरी या जगात कोण करू शकेल?

५ सप्टेंबर

मनातील ममत्व नाहीसे होऊन 'नमन' व्हावयास हवे. नमन म्हणजे न मन म्हणजे मन शिल्लक न रहाणे असे 'न मन' झाले तर परमात्मवस्तू भेटते.

ब्रह्म निश्चळ आहे. माया चंचळ आहे. आत्मा निश्चळ आहे. देह चंचळ आहे. परमार्थ निश्चळ आहे. प्रपंच चंचळ आहे. हे आपण जाणून घ्यावयास हवे.

कल्पना ही उपाधि आहे. कल्पनेने कल्पना वाढत जातात आणि त्या कल्पांतापर्यंत संपत नाहीत. जीव हा कल्पनेलाच चिकटून बसतो. मनुष्य जर सदैव कल्पनाच कवटाळीत बसला, तर देव दूरच रहातो.

वासना म्हणजे परमात्म्याचे स्वरूपाचे ठायी 'वास ना' म्हणजे परमात्म्याच्या रूपात जीवाची वसती नाही असा अर्थ आहे.

वासना म्हणजे इच्छा उरली नाही तर मन शुद्ध होते. शुद्ध मन झाले तर माणूस देहातीत होतो. त्यालाच देहातील परमात्म्याची प्राप्ती होते.

सहस्रदलस्थानात जी एक पोकळी आहे ती ज्याच्या त्याच्या अंगठ्या एवढीच आहे. तिलाच मूर्ध्नि आकाश म्हणतात. तेथेच आत्मस्वरूपाची अनुभूति येते.

चैतन्य हे ध्वनी-प्रकाश-युक्त आहे. आपले खरे जीवनही ध्वनी-प्रकाश-युक्त आहे. येथे ध्वनी म्हणजे नाम आणि प्रकाश म्हणजे रूप असा अर्थ आहे. परमार्थात परमात्म्याचे नाम आणि रूप हे एकच आहेत.

६ सप्टेंबर

जोपर्यंत आपल्या शरीरात अंतरात्मा आहे तोपर्यंत आपले आयुष्य चालू रहाते. आणि जोपर्यंत देहात आत्मा आहे तोपर्यंत श्वासोच्छ्वास चालू असतो. श्वासोच्छ्वास हे जिवंतपणाचे गमक आहे आणि श्वसन चालू आहे म्हणून आत्मा शरीरात आहे हेही कळते. याचा अर्थ असा की आत्मा आणि श्वासोच्छ्वास यांचा घनिष्ठ संबंध आहे आणि म्हणून ज्याप्रमाणे धुरावरून अग्नीचा मागोसा ठावठिकाणा घ्यावयाचा असतो त्याप्रमाणे श्वासोच्छ्वासावरून आत्म्याचा मागोसा घ्यावयाचा आहे आणि आत्म्याचा शोध करावयाचा आहे.

श्वासोच्छ्वास हा चोवीसही तास या आपल्या शरीरात चालू असतो. देहात आत येऊन बाहेर जाणारा हा वारा बाह्य वायूपेक्षा भिन्न आहे. बाह्य वायू हा त्याला उपकारक आहे. हे म्हणण्यास दोन कारणे आहेत. देहाला इतकी छिद्रे आहेत तरी त्या छिद्रांच्या द्वारे आत घेतलेला वारा कायमचा बाहेर निघून जात नाही. माणूस मरेपर्यंत शरीरातील वारा शरीरातच रहात असतो. माणूस मेल्यावर समजा पंपाने मृत शरीरात बाहेरचा वायु भरला तरी माणूस जिवंत होऊ शकत नाही. असा हा जो श्वासोच्छ्वासातील वायु त्यावरच आपण जगत असतो. त्यावरच आयुष्याचे मापन केलेले असते.

७ सप्टेंबर

आपल्या भारतीय अध्यात्मशास्त्राप्रमाणे प्रत्येक शरीरात वायुरूप प्राण हा कार्य करीत असतो. तथापि हा प्राण आणि श्वासोच्छ्वास एक नव्हेत. त्या दोहोंत फार मोठा फरक आहे. शरीराच्या मस्तकाचे स्थानी सहस्रदल कमल या नावाचे ठिकाण आहे. त्या स्थानातून प्राणाची गती शरीरातील भ्रू-मध्य स्थानापर्यंत येत असते. या प्राणाच्या गतीवर नाकातील श्वसनाची गती चालू असते. वाफेच्या इंजिनात वाफेच्या धक्याने इंजिनाच्या चाकाचा दांडा हलत असतो आणि इंजिनाचे काम चालते. त्याप्रमाणे प्राणगतीच्या धक्यावर श्वसनाचा दांडा हलत रहातो आणि शरीराचे कार्य चालू रहाते.

माणसाच्या श्वासोच्छ्वास हा मुळाक्षरातील वेलांटी सारखा ै असा वहात असतो. कधी श्वास हा डाव्या नाकपुडीतून वाहतो. तर कधी तो उजव्या नाकपुडीतून वाहतो. सर्वसाधारणपणे १८-२० अंगुळे श्वास हा बाहेरच्या बाजूला जात असतो.

हे श्वसन म्हणजेच माणसाचा संसार. हा संसार कुठल्याही माणसाला चुकला नाही. या श्वसनरूपी संसारात राहून, त्याचा उपयोग करून घेऊन श्वसनात नामाचा अभ्यास करावयाचा आहे असे साधुसंतांनी सांगून ठेवले आहे.

८ सप्टेंबर

समजा सुताराने एक टेबल तयार केले. तेथे टेबलापेक्षा ते तयार करणारा सुतार वेगळा आहे. कुंभाराने मडकी केली येथे सुद्धा त्या मडक्यापेक्षा ती तयार करणारा कुंभार निराळा आहे. याचप्रमाणे परमेश्वराने हे संपूर्ण विश्व निर्माण केले आणि तो संपूर्ण विश्वापेक्षा निराळाच राहिला.

विज्ञानाचा सिद्धांत असा आहे की, ज्ञानामुळे दृश्य पदार्थांची सिद्धी होते. म्हणजे त्या पदार्थांचे अस्तित्व आपणास कळते. जे काही आपल्या ज्ञानाच्या टप्प्यात येत नाही त्याला अस्तित्व नाही. जसे - सशाचे शिंग, गंधर्वनगर, आकाशकुसुम यांचे ज्ञान आपणास कधीच होत नसल्याने ते पदार्थ अस्तित्वात नाहीत. याचा अर्थ असा की, देह, दृश्य विश्व इत्यादींचे अस्तित्व ज्ञानाने सिद्ध होते. आता चैतन्याशिवाय ज्ञान तरी स्वतंत्र कोठे आहे? चैतन्यरूप असा आत्मा आहे. याचा अर्थ असा होतो की चैतन्यरूप/ ज्ञानरूप आत्म्यामुळेच सर्व दृश्य पदार्थांची सिद्धी होते.

बाह्य पदार्थांची आपणास कधी जाणीव होते तर कधी अशी जाणीव होत नाही. ही जाणीव आणि नेणीव सापेक्ष आहेत आणि ज्याच्यामुळे ही जाणीव होते तसेच नेणीव होते तो आत्मा आहे.

आत्माराम हा सर्वव्यापक आहे. सर्व ब्रह्मांडात तो अनुस्यूतपणाने भरून राहिला आहे. सर्व ठिकाणी आत्मा नादरूपाने घुमत आहे.

९ सप्टेंबर

शरीरशास्त्रदृष्ट्या श्वसन ही अनैच्छिक क्रिया म्हणजे आपल्या इच्छेवर अवलंबून नसणारी एक क्रिया आहे. या श्वसनावर शरीराची यंत्रणा चालते. आता नळीत वायु फुंकला तर तो लगेच निघून जातो. कारण नळीला छिद्र आहे. फुगलेल्या फुग्याला अगर टायरला भोक पाडले अगर पडले तर आतली हवा बाहेर पडते. पण श्वसनाचे तसे होत नाही. श्वसन हे वायूचेच आहे. आता शरीराला इतकी छिद्रे आहेत. तथापि श्वसनाचा वायु माणूस मरेपर्यंत शरीराचे बाहेर निसटून जात नाही. याचे कारण शरीरात प्राण आहे. या प्राणाला श्वसनाचा बाहेरचा वायु पूरक आहे. म्हणून देहातून प्राण निघून गेला की श्वासोच्छवास बंद पडतो. एकदा का प्राण शरीराबाहेर निघून गेला की त्या शरीरात बाहेरचा वायू कितीही भरला तरी माणूस पुन: जिवंत होत नाही. प्राण बाहेर पडला की शरीराचा व्यवहार बंद पडतो. म्हणून शरीरात प्राण महत्वाचा आहे.

जीव हा अस्वस्थ आहे. कारण तो स्वस्थ नाही. स्वस्थ याचा अर्थ 'स्व' मध्ये स्थ म्हणजे स्वमध्ये रहाणारा. हा 'स्व' काय आहे हे कळावयाला हवे. हा 'स्व' म्हणजे आत्मा आहे. या 'स्व' चे म्हणजे आत्म्याचे ज्ञान झाल्यावर तेथे देहाचा अहंकार शिल्लक रहात नाही. 'स्व' ला जाणणारा जीव देह, दृश्य, विषय यांचा द्रष्टा होतो. द्रष्टा झाल्याने जीवाला एक वेगळा आनंद होतो.

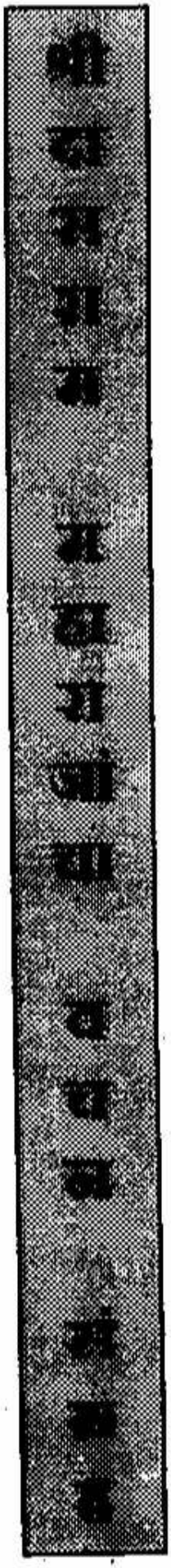

१० सप्टेंबर

जीवनात मुक्ती मिळणे ही एक अवस्था आहे. या अवस्थेला जीवन्मुक्ती असे म्हणतात. माणसाच्या दृष्टीतील दृश्य ओसरून गेले आणि दृष्टीला देव दिसला की ही जीवन्मुक्त अवस्था प्राप्त होते.

दोऱ्यावर/सूत्रावर मणि इत्यादी गुंफून माळ तयार होते. त्या मण्यामुळे आतील सूत्र दिसत नाही. तथापि मणी जर बाजूला झाले किंवा केले तर आतील सूत्र दिसते. तसेच आत्म्याचे बाबतीत आहे. दृश्य बाजूला गेले किंवा केले की दृश्याखाली आत्मा दिसतो. कारण दृश्याचे आवरणाखाली आत्माच आहे.

आत्म्यामुळेच आपणास आपल्या देहाचे ज्ञान होते. त्या देहाचे आवरण आत्म्यावर आहे. त्यामुळे आपणास आत्म्याची विस्मृती होते. परिणामत: आपला देह हाच महत्त्वाचा आहे असे भासू लागते. परिणामी देहाला होणारे सुख हेच मग माणसाला जीवनाचे सारसर्वस्व वाटू लागते. तथापि या देहसुखाचे मागे लागल्याने माणूस मात्र आत्म्यामुळे मिळणारे सुख गमावून बसला आहे. देह आहे तोपर्यंत माणसाला तत्कालिक सुख तसेच दु:ख होते. एक मात्र खरे की जो माणूस देहसुखाला आसावला आहे तो खऱ्या अर्थाने कधीही सुखी समाधानी होत नाही. आत्म्याचे दर्शन होऊन आत्मसुख मिळाले तरच माणूस सदाचा सुखीसमाधानी होतो.

११ सप्टेंबर

माणसाचे व्यवहारातील हित आणि अहित आणि माणसाचे परमार्थातील हित आणि अहित हे वेगळे आहेत. परमार्थात देवाचे नाम घेणे हे हितकारक आहे. या उलट दंभाने वागणे हे अहितकारक आहे. दंभ हा देहाला चिकटलेला आहे. दंभाचारामुळे परमार्थातील हित साध्य होत नाही. निर्दंभ होणे हे परमार्थात महत्त्वाचे आहे. देहबुद्धि दूर होऊन निर्दंभ झाल्याशिवाय परमार्थातले हित होत नाही.

देहबुद्धी आणि देहासक्ती मनुष्यात असते. या देहाच्या आसक्तीमुळे माणूस हा सुखदु:खाच्या जंजाळात गुरफटून जातो. पण देवाचे नाम घेतल्यास सुखदु:खाचे जंजाळ दूर होऊन माणसाला खरे सुख प्राप्त होते.

देह ही चैतन्याची उपाधि आहे. देहाच्या उपाधीशिवाय चैतन्य नाही. समजा, चैतन्याला तहान लागली तर तोंड उघडल्याखेरीज पाणी पिता येत नाही. आणि तोंड उघडावे असे वाटले तर शरीरात चैतन्य असावेच लागते. याचा अर्थ असा की चैतन्याच्या कक्षेत जड देहाचे चलन वलन होते. परंतू ज्या चैतन्यामुळे या शरीराची हालचाल होते त्या चैतन्याची स्मृती माणसाला नसते. विषयलंपट देहासक्त मानव बाह्य दृश्याशी तादात्म्य पावतो. बाह्य दृश्य हे अस्थिर आहे. त्यामुळे जीवही अस्थिर होतो. देहामुळे त्याला सुखदु:ख जाणवते. पण चैतन्याच्या संपर्कामुळे प्राप्त होणारे खरे सुखसमाधान त्याला मिळत नाही.

१२ सप्टेंबर

सहस्रदलस्थान :- मानवी शरीरातील मस्तकामध्ये सहस्रदल नावाचे स्थान आहे. मस्तकातील मेंदूलाच सहस्रदलस्थान म्हटले जाते. कारण मेंदूला हजारो वळ्या आहेत. या मेंदूच्या ठिकाणी एक अंगठ्याच्या आकाराची पोकळी आहे. या पोकळीलाच हृदयाकाश असे म्हणतात. शरीरातील नाक, कान, डोळे, तोंड व टाळू या पाच छिद्रांनी जोडलेले अंतराकाश म्हणजे हृदयाकाश.

या अंगुष्ठप्रमाण हृदयाकाशातच चिदाकाश, प्राण, आत्मा, चैतन्य, सोहं, हंस, जीव आणि शिव आहेत. चिदाकाशात ज्या लहरी उत्पन्न होतात त्यांना चैतन्य म्हणतात. चैतन्याच्या लहरी वाढत जाऊन त्यांना जे वायूचे स्वरूप प्राप्त होते त्यालाच प्राण म्हणतात. त्यात जी वायूची गती आहे तिला सोहं-हंस असे म्हणतात. सोहं-हंस हे ईश्वरनिर्मित संगीत आहे. त्यातच एका बाजूला शिव आहे तर दुसऱ्या बाजूला जीव आहे.

सहस्रदलस्थानात नादब्रह्म सतत गर्जत असते. तेथे अनेक प्रकारच्या प्रकाशांचा लखलखाट असतो. या स्थानीच जीव हा शिवाशी एकरूप होतो. आणि ते दोघे मग आत्म्याशी एकरूप होऊन जातात. सहस्रदलस्थानातच परमात्मा हा नाद आणि प्रकाश या स्वरूपाने प्रत्ययाला येत असतो.

१३ सप्टेंबर

प्राण :- परमार्थात ज्या प्राणाला महत्त्व आहे तो प्राण सहस्रदलस्थानात असतो. या मुख्य/प्रधान प्राणाच्या हाताखाली प्राण, अपान, उदान, व्यान आणि समान हे देहातील पाच प्राण आपापले कार्य करीत असतात. असे म्हणता येईल की प्राण हे मुरव्य चक्र आहे आणि या चक्राच्या आधारावर प्राण, अपान, व्यान, उदान व समान ही पाच चक्रे गरागरा फिरत असतात.

सोहं हंसाच्या गतीच्या साहाय्याने प्राण हा सहस्रदलस्थानातून निघून माणसाच्या भ्रूमध्य स्थानापर्यंत येत असतो. सहस्रदलस्थानापासून भ्रूमध्यापर्यंत वहात येणारी चैतन्याची गति म्हणजेच प्राणगति आहे. ही प्राणगति डाव्या कानाच्या वरच्या भागात असणाऱ्या दक्षिणशिखा नावाच्या स्थानातून जात ती भ्रूमध्यापर्यंत येते. प्राणाच्या गतीवरच नाकातून वहाणाऱ्या प्राणापानाची म्हणजे श्वासोच्छ्वासाची गती चालू असते.

उपाधिभूत जीवन हे ऊर्ध्वमुख होऊन जेव्हा ते भ्रूमध्यस्थानी प्राणाच्या गतीशी एकरूप होते, तेव्हा त्या दोघांची एकरूप झालेली गति ही ऊर्ध्वमुख होऊन सहस्रदळस्थानात येते. ती जीवाला धक्का देऊन शिवाकडे पहावयास लावते. मग जीव आणि शिव हे एकरूप होऊन ते परमात्म्याशी एकरूप होऊन जातात.

१४ सप्टेंबर

आगीतून ठिणग्या बाहेत पडतात. त्याप्रमाणे चैतन्यातून जीव फेकले गेले. हे बाहेर फेकले गेलेले जीव बाहेरच म्हणजे बाहेरच्या विश्वाच्या दृश्य पसाऱ्यात रमले. इतके की आपण चैतन्याचे अंश आहोत, आपणच खरे म्हणजे चैतन्य आहोत ही गोष्ट ते विसरून गेले. त्यामुळे दृश्याअंती येणाऱ्या सुखदु:खाच्या चक्रात जीव घोटाळत राहिले. चैतन्य हे सुखस्वरूप आहे. म्हणून आपल्या मूळ चैतन्यरूपाकडे जर जीव परत गेले नाहीत तर ते सततचे सुखी होणार नाहीत.

'मी पंढरपूरला जाणार आहे' या केवळ विचाराने माणसाला ते पंढरपूर गाठता येत नाही. पंढरपूर गाठण्यास त्याला पंढरीची वाट जाणून घेऊन त्या वाटेवरून पायी अथवा वहानाने मार्गक्रमण करावे लागते. तसे जर त्याने केले नाही तर तो पंढरपूरला कसा पोहोचणार? असाच प्रकार परमार्थात आहे. आपणास देव भेटावा असे आपणास वाटते. त्यासाठी त्याने 'नामी' अशा देवाकडे जाणारी वाट गुरुकडून जाणून घ्यावयास हवी. पण तेवढ्याने भागत नाही. त्या वाटेवर माणसाने चाल सुरू करावयास हवी. म्हणजे त्याने 'नामी' देवाचे नाम घेण्यास सुरवात केली पाहिजे. तर त्याला देव भेटेल.

भावाचा आणि देवाचा अति निकटचा संबंध आहे. एकभावाने जर रामनामाचे स्मरण घडले तर देव त्या नामस्मरण करणाऱ्याचा अंकित होतो.

१५ सप्टेंबर

या जगात अनेक मंगल गोष्टी तसेच मंगलकारक गोष्टी आहेत असे आपण म्हणतो. पण पारमार्थिकदृष्ट्या ते म्हणणे बरोबर असेलच असे नाही. पारमार्थिकदृष्ट्या या जगात एकच मंगल आणि मंगलकारक आहे आणि ते म्हणजे रामनाम.

रामनाम हे प्रत्येकाच्या शरीरात सदा स्फुरद्रूपाने आहे. देव सदाचा आहे. साहजिकच त्याचे हे स्फुरणारे नाम सदा आहे. पण ते सदा असणारे नाम आपण कदा म्हणजे कधीतरी घेतो याला काय अर्थ आहे.

ईश्वराने हे विश्व निर्माण केले आणि त्यामध्ये माणसाला उपयोगी पडणाऱ्या अनेक गोष्टी त्याने उपलब्ध करून ठेवल्या. असे असले तरी त्या गोष्टी प्राप्त करून घेण्यास आपणास प्रयत्न हे करावेच लागतात. कोथिंबिरीची काडीसुद्धा बसल्या जागी आपणास मिळत नाही. आता आपणास जर देव हवा असेल तर तो प्रयत्न केल्याशिवाय कसा बरे प्राप्त होईल? रामनामाच्या स्मरणाचा प्रयत्न जर आपणाकडून झाला तरच देव आपणास मिळणार आहे हे नक्की.

मानवी शरीरात इडा आणि पिंगळा अशा दोन नाड्या आहेत व त्या नाकातून वाहतात. त्या एक होऊन जर सुषुम्ना जागृत झाली की खरा नेम साधतो आणि अशाप्रकारे जर नामाचा नित्य नेम होत राहिला तर राम तेथे जवळच आहे.

१६ सप्टेंबर

मानवी देहात आणि जीवनात श्वासोच्छ्वास हा अत्यंत महत्त्वाचा आहे. परंतु त्याच्याकडे प्राय: आपले दुर्लक्षच असते. श्वास अडला, त्यात कांही बिघाड झाला की श्वासाचे महत्त्व कळून येते. हा श्वास दैनंदिन व्यावहारिक जीवनात तसेच परमार्थात अत्यंत उपयोगी आहे. किंबहुना श्वासोच्छ्वास हा परमेश्वराकडे पोचण्याचा उपाय आहे.

श्वासोच्छ्वास ही परमेश्वराने आपणा मानवास दिलेली एक अमोलिक देणगी आहे. श्वासोच्छ्वास होत नसेल तर माणूस काहीच करू शकत नाही. श्वासोच्छ्वासावरच मानवी आयुष्याचे मोजमाप होते. अनेकदा असे दिसते की माणूस हा सहा सहा महिने बेशुद्ध अवस्थेत पडून असतो. त्या काळात तो अन्न आणि पाणी घेऊ शकत नाही तरी सुद्धा तो जगत असतो. येथे प्रश्न असा :- हा माणूस कशावर जगत आहे? उत्तर आहे की तो माणूस श्वासोच्छ्वासावर जिवंत आहे.

जो काळ होऊन गेला तो परत येत नाही. तो आपणास परत मिळू शकत नाही. तो पकडूनही ठेवता येत नाही. त्याप्रमाणे जो श्वास गेला तो गेलाच. तो परतही येत नाही आणि धरूनही ठेवता येत नाही.

जगात आपण अनेक वस्तूंची खरेदी आणि विक्री करू शकतो. परंतू श्वासोच्छ्वासाची मात्र खरेदी विक्री करता येत नाही.

१७ सप्टेंबर

श्वासोच्छ्वास म्हणजे परमेश्वराने माणसाला दिलेली एक प्रकारची पुंजी आहे. 'तीन भुवन और चौदा लोक एक श्वासका मोल' असे जे गोस्वामी तुलसीदासजींनी म्हटले आहे ते अक्षरश: खरे आहे. पण तिकडे दुर्लक्ष करून श्वासाचा सदुपयोग न करता आपण माणसे ही श्वासाची पुंजी फुकट घालवत असतो. त्रैलोक्याचे राज्य दिले गेले तरी गेलेला एकही श्वास परत मिळू शकत नाही.

श्वासोच्छ्वासाकडे आपले लक्ष असो वा नसो, तो चालूच असतो. रात्रंदिवस आपले श्वसन चालू असते.श्वसन करणे हे काही प्रमाणात आपल्या मर्जीवर आहे. काही काळ आपण श्वासाचा निरोध करू शकतो. पण संपूर्णपणे श्वास थांबविणे अथवा बंद करणे हे आपणास जमत नाही. जमल्यास आपण जगणार नाही.

जोपर्यंत आपल्या शरीरात अंतरात्मरूपाने परमात्मा आहे तोपर्यंत श्वसन चालू असते. म्हणून परमेश्वराच्या इच्छेनुसार श्वासोच्छ्वास चालत रहातो असे म्हटले जाते. म्हणून श्वासोच्छ्वास हा करावयाचा नसून तो व्हावयाचा असतो असे म्हटले जाते.

जोपर्यंत आत्मा या देहात असल्याने माणूस जिवंत आहे तोपर्यंत श्वासोच्छ्वास सतत चालू रहातो.

१८ सप्टेंबर

'राम' हे नाम सर्वश्रेष्ठ आहे. या रामनामाचे महत्व हंसराजस्वामींनी पुढीलप्रमाणे पटवून देण्याचा प्रयत्न केला आहे. :- राम या शब्दात 'र' आणि 'म' ही दोन अक्षरे आहेत आणि ही दोन अक्षरे नेहमी इतर अक्षरांच्या डोक्यावर जाऊन बसतात. उदा. - 'र' हे अक्षर गर्व. शर्व, धर्म, पर्व, कर्म इत्यादी शब्दातल्याप्रमाणे दुसऱ्या अक्षराच्या डोक्यावर जाते. 'म' हे अक्षर अनुस्वाराच्या स्वरूपात इतर अक्षरांच्या डोक्यावर बसते. उदा. - अंक, अंगण, रांजण, गंगा, गंमत इत्यादी शब्दांत तसे दिसून येते. तेव्हा 'र' आणि 'म' अक्षरे असणारे रामनाम हे सर्वश्रेष्ठ आहे.

आपल्या देहात कमी जास्त न होता अखंडपणाने आणि अनुस्यूत रीतीने रामनाम हे स्फुरण पावत आहे.

नाम हे पवित्रातले पवित्र आहे. नाम हे पतिताला पावन करणारे आहे. नाम हे जीवाला संसाराच्या बंधनातून मुक्त करणारे आहे.

प्रत्येक जीवाला या संसारात / प्रपंचात एक प्रकारची हळहळ आहे. त्यामुळे माणसाचा अस्वस्थपणा, अस्थिरपणा जाता जात नाही. मनुष्याला कितीही सुखे मिळाली आणि सुखाची साधने प्राप्त झाली तरी ही हळहळ दूर होत नाही. आणि ही हळहळ दूर न झाल्यामुळे तो सदैव बेचैनच रहातो. संसारातील ही हळहळ नामाने दूर होते.

१९ सप्टेंबर

जीवमात्राचे उद्दिष्ट देवदर्शन घेणे हे आहे. हे कसे साध्य होऊ शकते? संतांचे संगतीने माणसाच्या जीवनाची समगती साधून, तीमध्ये हरीचा आठव झाला की जीव हा देहभानातीत होतो. त्याला उन्मनी अवस्था प्राप्त होते. आणि त्या उन्मनी अवस्थेत त्याला देवाचे दर्शन घडते.

आपण पृथ्वीवर आहोत म्हणून आपणांसाठी दिवस आणि रात्र, प्रकाश आणि अंधार आहेत. परंतु जर आपण सूर्यलोकी गेलो तर तेथे अखंड प्रकाश असतो. आता हा प्रकाश आहे आणि हा अंधार आहे हे आपणास ज्या प्रकाशाच्या योगाने कळते तो आत्म्याचा प्रकाश आहे. आत्मप्रकाश हा चंद्र, सूर्य इत्यादींच्या प्रकाशापेक्षा वेगळा आहे. आत्म्याचा प्रकाश हा मात्र सतत असणारा अखंड असा प्रकाश आहे.

मानवी शरीरातील इडा आणि पिंगळा या नाड्या जर सषुम्नाकार झाल्या तर सत्रावी जीवन कळा प्रगट होते आणि अमृताचा स्राव होऊ लागतो. नामाच्या साधनाने जीवाला ही नामामृताची गोडी चाखावयास मिळते.

नाम हेच परब्रह्म आहे. परब्रह्माची बरोबरी करू शकेल असे काहीही कुठेही नाही. साहजिकच परब्रह्मस्वरूप नामाची बरोबरी या जगात कोण करू शकेल बरे? म्हणून नाम हेच सर्वश्रेष्ठ आहे हे आपोआपच सिद्ध होते.

श्री दासबोध

२० सप्टेंबर

माणसाचे आयुष्य हे गमतीसाठी नाही. मानवी आयुष्य हे दुर्मिळ आहे. आणि या दुर्मिळ संधीचा वापर करून माणसाने आपल्या आत्म्याचा साक्षात्कार करून घेऊन जीवन कृतार्थ करावयास हवे.

इडा आणि पिंगळा या दोन नाड्या आपल्या शरीरात वहात असतात. पण त्यांच्याकडे लक्षच नसल्याने जीव हा बहिर्मुख होऊन बाह्य विषयांकडेच पहात रहातो. खरे म्हणजे इडा आणि पिंगळा वहात असल्याने आपण जिवंत रहातो. परंतू या गोष्टीचे भान / ज्ञान जीवाला नसल्यामुळे आणि पाच ज्ञानेंद्रियांची खेच बाहेरच्या जगातील आकाश, वायू, तेज, जल आणि पृथ्वी ही पंचमहाभूते आणि तज्जन्य पदार्थ यांच्याकडे असल्याने जीव हा शरीराचे आत काय चालले आहे हे पहाण्यास उत्सुक होत नाही. आपल्या जीवनाचा उपयोग देहसुखाकडे करण्यास जीव प्रवृत्त होतो. म्हणून जीवाचे ठिकाणी आत्म्याविषयीचा विचार जागृत होत नाही.

काम, क्रोध, लोभ, मोह, मद आणि मत्सर हे सहा विकार माणसाचे शत्रु आहेत. या सहांचा जो वध करतो तो खरा 'सावध' होतो आणि जो कोणी असा सावध होऊन, आपल्या काळाचे सार्थक करतो त्याला परमानंदाला काय तोटा पडणार आहे?

२१ सप्टेंबर

उंबऱ्यावरचा दिवा आत आणि बाहेर प्रकाश पाडतो. पण आपण आत पहायचे की बाहेर पहावयाचे हे माणसानेच ठरवावे लागते. जीव हा नेहमीच्या व्यवहारात बाहेरच पहात रहातो त्यामुळे अंतरात काय आहे हे पहावे, अंतरात काय आहे याचा विचार करावा ही भूमिका त्याची होतच नाही. असे असले तरी बाहेरच्या विषयामुळे मिळणारे सुख हे सापेक्ष आहे, तत्कालीन आहे, मर्यादित आहे; त्या सुखाबरोबर दु:खही पदरात पडते. जसे तांदळाबरोबर खडे पदरात येतात त्याप्रमाणे. आता दु:ख नको असा जर जीवाचा निश्चय झाला आणि त्याचवेळी जर त्याची कोणा संताशी गाठ पडली तर त्या संताच्या उपदेशामुळे जीवाचे ठिकाणी आत पहाण्याची प्रवृत्ती निर्माण होते. आणि जर तसे घडले तर त्या जीवाच्या परमार्थाचा प्रारंभ झाला असे म्हणता येते.

जगात अनेक धर्म आहेत. देश, काल, परिस्थिती यानुसार भिन्न झाले आहेत परंतु सर्व प्राणिमात्रांचे अस्तित्व ज्या एका धर्माने सिद्ध होते, त्याचे अस्तित्व दाखविणारा जो धर्म आहे, जो नाही असे म्हणावयास आपण शिल्लक रहाणार नाही, तोच आपला एकमेव एक असा स्वधर्म आहे. स्वधर्म म्हणजे 'स्व' चा धर्म. स्व म्हणजे स्वरूप, स्वरूप म्हणजे सर्वांना अधिष्ठानभूत असणारे परमात्मस्वरूप. या परमात्मस्वरूपाच्या अनुसंधानात रहाणे म्हणजे स्वधर्म पाळणे होय.

२२ सप्टेंबर

फुलांत सुगंध असतो. त्या सुगंधामुळेच त्या फुलाला किंमत / महत्त्व आले आहे. सुगंध हाच त्या फुलाचा आत्मा आहे. आता फुलातील सुगंध जर संपला तर त्या फुलाला काय किंमत आहे? त्याप्रमाणे मानवी देहात श्वासोच्छ्वास हा महत्वाचा आहे. तो जेव्हा संपून जातो तेव्हा देह हा ओस होऊन पडतो.

माणसाचे आयुष्य श्वासांनी मोजले जाते. गेलेला श्वास पुन्हा कधीही परत येत नाही. नाम हे श्वासात आहे असे संत सांगतात. आता जर आयुष्याचे सार्थक व्हावे असे वाटत असेल तर श्वासातील नाम घेऊन आयुष्य हे सत्कारणी लावणे हेच योग्य आहे.

ब्रह्म जाणून घेणे हे अध्यात्मशास्त्रात महत्वाचे आहे. 'ब्रह्म म्हणजे मी आहे' असे श्रुती सांगते. पण त्या श्रुतीला अनुसरून 'मी ब्रह्म आहे' असे नुसते म्हणण्यात काही अर्थ नाही. मी ब्रह्म हा साक्षात्कार होण्यास अहंकार, अभिमान घालवावा लागतो. त्या अहंकाराच्या निवृत्तीसाठी जो प्रयत्न करावा लागतो त्याला तप म्हणतात. आता नामस्मरणाने अहंकार जातो. म्हणून नाम हेच खरेखुरे तप आहे.

इडा आणि पिंगळा जेव्हा सुषुम्नाकार होतात, तेव्हा तेंथें नामाचा ध्वनी होऊ लागतो. हे नाम सर्वात आहे.

२३ सप्टेंबर

आजच्या वर्तमानकालीन जगात विज्ञानाच्या प्रगतीमुळे माणसाला अनेक गोष्टी प्राप्त होऊ शकतात. माणसे त्याच वस्तूंचा उपभोग घेतात. पण त्यामुळे माणसाला स्वस्थता, स्थिरता, शाश्वती, निश्चिती लाभली आहे का? नाही. स्वस्थता इत्यादींची उणीवच आहे. असली उणीव आत्मसाक्षात्कारी संतांना कधीच जाणवली नाही. कोणत्याही परिस्थितीत संतांच्या चित्ताची स्थिरता, स्वस्थता, समाधान हे कधीच ढळले नाही.

खरे म्हणजे परमात्मा आपल्याजवळ आहे, त्याचे शिवाय आपले अस्तित्व असूच शकत नाही. किंबहुना आपण म्हणजेच परमात्मा आहोत. परंतू अहंकारामुळे ते कळत नाही. अहंकारामुळेच आपले खरे परमात्मस्वरूप आपणास कळत नाही.

अग्नीतून ठिणग्या बाहेर पडतात तसा जीव चैतन्यातून बाहेर पडला. तो बाहेरच राहिला. त्याला आपल्या मूळ रूपाची शुद्धच राहिली नाही. दगडाबरोबर गोफणही लांब जावून पडावी तशी जीवाची अवस्था झाली. ही त्याची अवस्था संतांच्या बोधाने पालटू शकते.

ज्या माणसाजवळ मुबलक द्रव्य,अफाट कीर्ती इत्यादी अनेक गोष्टी आहेत त्याला आपण व्यवहारात भाग्यवान म्हणतो. पण असले भाग्य परमार्थात भाग्य मानले जात नाही. परमार्थातील भाग्य म्हणजे नाम घेणे. जो कोणी नामाचे स्मरण करतो तो परमार्थात भाग्यवंत ठरतो.

२४ सप्टेंबर

लहान मुलापासून म्हणजे पोरापासून ते थेट थोरापर्यंत प्रत्येक माणसाजवळ अहंकार असतोच. हा अहंकार व्यवहारात सुद्धा त्रासदायक ठरतो. परमार्थात तर अहंकार हा घातकच आहे. मग प्रश्न असा :- हा अहंकार कमी करणे अथवा त्याचा निरास करणे यासाठी काही उपाय आहेत की नाहीत? अहंकार दूर करण्यासाठी खालील उपाय आहेत.

१) अहंकार अत्यंत कमी करणें किंवा तो अमर्याद करणे. अहंकाराची व्याप्ती कमी करून अथवा त्याची व्याप्ती वाढवून तो दूर करता येतो. (२) निंबरगीकर महाराज सांगत :- अहंकार आल्यास त्याची छी थू करुन त्याला घालवून द्यावे. एकाद्याची वारंवार छीथू केल्यास तो पुनः आपणाकडे येत नाही. त्याप्रमाणे सातत्याने अहंकाराची छीथू केल्यास तो पुनः आपल्याकडे येणार नाही. (३) विचाराने काही काल अहंकार जातो. (४) अहंकार घालविण्यास बोधाचे रसायन आहे. संत सदगुरु सांगत असतात की नम्रतेने वागा, अहंकाराने वागू नका. हा बोध जर पचनी पडला तर अहंकार कमी होतो. (५) उपाधिभूत जीवन हे नेहमीच्या व्यवहारात शरीराशी तादात्म्य पावलेले असते ते तादात्म्य दूर होऊन ते जीवन जर स्वत:शीच तादात्म्य पावले तर अहंकाराचा निरास होतो. (६) अधोगामी असणारे जीवन हे जेव्हा ऊर्ध्वगामी होते, तेव्हा अहंकार दूर होतो.

२५ सप्टेंबर

अहंकार दूर करण्याचे आणखी काही मार्ग पुढीलप्रमाणे आहेत. (१) जो माणूस जगातील आध्यात्मिक, आधिभौतिक आणि आधिदैविक या त्रिविध तापांनी / दु:खांनी अतिशय तप्त होतो त्याचा अहंकार कमी होतो. (२) द्रष्टेपणाने अहंकार जातो. आपण द्रष्टा होऊन रहावयाचे. आपले ठिकाणी अहंकार आहे की नाही हे ज्याला कळते तो द्रष्टा. (३) द्रष्टा हा साक्षी असतो. हा साक्षी जर साक्षीरूपानेच राहील तर अहंकाराची गति आणि त्याचा प्रभाव नाहीसा होतो. (४) सदगुरूंना जर संपूर्ण शरणागती दिली तर माणसाजवळ निरहंकार वृत्ती येते. (५) मनात जे संकल्प आणि विकल्प उठतात, जे विचार येतात, त्यांचा द्रष्टा होऊन अहंकाररहित स्थिती गाठता येते. (६) सदगुरूंनी साधन सांगितले आहे. ते साधन करताना जर साधनातील गतीवर दृष्टी स्थिर झाली तर अहंकार दूर होतो. (७) सदगुरूंनी साधनात ज्यावर लक्ष ठेवण्यास सांगितले आहे त्या गतीमध्ये जर मनाचा लय आला तर अहंकार लोप पावतो. (८) माणसांची श्वासोच्छ्वासाची क्रिया मंद झाली तर अहंकार रहात नाही. (९) जर माणसाला शाब्दिक का होईना आत्म्याचे / ब्रह्माचे यथार्थ ज्ञान झाले असेल तर त्या ज्ञानाने माणसाचा अहंकार दूर होतो.

२६ सप्टेंबर

माणसाजवळ या जगात कितीही चांगल्या गोष्टी असोत की ज्यांच्यामुळे तो भाग्यवंत गणला जातो, त्या चांगल्या गोष्टींच्या द्वारा त्याला ईश्वराचा साक्षात्कार होऊ शकत नाही. ज्याला ईश्वराचे दर्शन होते तोच खरा भाग्यवान आहे. साधुसंतांनी कुठे लढाया जिंकल्या होत्या? संतांनी कुठे राज्ये स्थापन केली होती? तरी ते कीर्तीवान होऊन भाग्यवंत ठरले. कारण त्यांना परमेश्वराचे दर्शन झाले होते.

या जगात असे दिसते की, बहुतांश लोक पैसा मिळविण्याच्या मागे लागलेले असतात. पण गंमत अशी आहे की माणसाला कितीही पैसा मिळाला तरी त्या पैशांनी त्याचे समाधान होत नाही. त्याची पैशाची हाव न सुटता वाढतच जाते. आणखी असे :- मिळविलेला पैसा मात्र माणसाजवळ कायम राहील याची शाश्वती नाही. तसेच हे धन त्याला सदा सर्वकाळ उपयोगी पडेल असेही नाही. जसे :- मरताना आणि मेल्यावर त्या मिळविलेल्या पैशातील एक फुटकी कवडीसुद्धा त्याला स्वत:चे बरोबर नेता येत नाही. या उलट हे लक्षात घ्यावे की ईश्वराचे नाम हे शाश्वत धन आहे. ज्याप्रमाणे माणसाने काही अल्पबचत केली तर ती वृद्धापकाळी त्याला उपयोगी पडते, त्याप्रमाणे नामरूपी धन हे माणसाला वृद्धापकाळी तसेच इतर काळी आणि मरणोत्तर सुद्धा उपयोगी पडणारे आहे.

२७ सप्टेंबर

परमेश्वराप्रत पोचवणारा नाम हाच पंथ आहे. हा पंथ जुनाट म्हणजे फार पूर्वीपासून चालत आलेला आहे. भगवान शंकरानी हाच मार्ग अवलंबिलेला होता. हा नामपंथ या बाह्य जगात मात्र कुठेही दिसून येत नाही. हा रस्ता माणसाच्या देहात आहे. हा मार्ग सहजासहजी कळणारा नाही. तो गुरूकडून जाणून घ्यावा लागतो. हा पंथ जाणून घेऊन ज्या कोणी या मार्गावरून निष्ठेने पाऊले टाकली ते ईश्वराचा साक्षात्कार करून घेणारे संत झाले.

आत्माराम अखंड आहे. माया खंडरूप आहे. आत्मा सतत असतो. माया भासते तोवरच ती असते. मायिक पदार्थांपासून प्राप्त होणारे सुख हे नेहमी नसणारे आणि मर्यादित असते. या उलट सतत असणाऱ्या आत्म्यापासून प्राप्त होणारे सुख हे सतत टिकणारे असते.

सर्व जीवमात्राचे ठिकाणी परमात्मा हा 'हंस' रूपाने विराजमान आहे. परंतु घडते ते असे की अज्ञानी जीव शरीराशी तादात्म्य पावतात आणि त्यामुळे त्यांना हंस स्वरूप परमात्मा कळत नाही.

जीव शरीराशी तादात्म्य पावला की त्याला डोळ्यासमोर आहे तेवढेच दिसते. डोळ्याआड असणारे त्याच्या बाबतीत डोळ्याआडच रहाते. खरे म्हणजे चैतन्याचे अधिष्ठानावर शरीर कर्म करते. पण मायेच्या प्रभावामुळे माणसाचे लक्ष चैतन्याकडे जात नाही.

२८ सप्टेंबर

एका विशिष्ट गतीने हे सारे विश्व गतिमान झालेले आहे आणि माणसांचे आयुष्यही गतिमान झाले आहे. सर्व काही या गतीमुळेच आहे. गतिरूप भगवंताचे चरण आपल्या देहात आहेत. ते परमार्थात उपयोगी आहेत. ते चरण गुरुकृपा झाली तरच कळून येतात.

आपला सध्या जीवपणाशी योग आहे. आपण जीव जगातील व्यवहारात गुंतून गेलेले आहोत. पण हे लक्षात ठेवावे की, जीवपणाचा वियोग झाल्याशिवाय आत्मस्वरूपाच्या साक्षात्काराचा योग येत नाही.

परमार्थातील समाधीविषयी आपली कल्पना अशी असते की बंदुकीचे बार जरी जवळ काढले तरी जर एखादा मनुष्य हलला नाही तर त्याला समाधि लागली आहे. पण साधुसंतांनी सांगितलेली समाधि वेगळीच आहे. ज्या नामाने संतांनी आत्मसाक्षात्कार संपादन केला त्या नामाने प्राप्त होणारी नाम - तन्मयता हीच समाधि आहे आणि ती सर्वश्रेष्ठ आहे.

नामाच्या जपाने प्रपंचातील सायास नाहीसे होतात. असा नामजप करणारा जीव हा अलिप्तपणाने प्रपंचात राहू शकतो. प्रपंचाची बाधा अथवा त्रास त्याला होत नाही. इतकेच नव्हे तर नाम - जपाच्या योगाने समाधि साधून तो संसार - सागरातून परपार होतो.

२९ सप्टेंबर

आत्म्याच्या स्वरूपामुळे विश्वातील सर्व काही सिद्ध झाले आहे आणि ते आपणा जीवांना उपलब्ध होते आहे. पण हे जे काही उपलब्ध झाले आहे त्यामुळे आत्मस्वरूप मात्र समजून येत नाही. आत्मा हा सतत असणारा सिद्ध आणि उपलब्ध आहे. आता हा जो आत्मा सिद्ध आहे तेथे जर आपण जीव 'सिध्द' झालो तर आत्म्याच्या स्वरूपाची सिद्धी आपणास प्राप्त होईल. 'तुम्ही केव्हाही आमच्याकडे या. तुमच्या स्वागताला आम्ही सिद्ध आहोत' या बोलण्यात जो भाव आहे तोच भाव आपण आत्म्याजवळ सिद्ध असणे या वचनात आहे.

चित्ताला प्राप्त होणारे समाधान हीच खरी समाधी आहे. आणि ही समाधी सर्वकाळ केलेल्या नाम - चिंतनाने प्राप्त होते.

चैतन्याशिवाय जे जे काही इतर भासते ते ते उपाधि आहे. आणि ही उपाधि बाजूस सारून संत चैतन्याचा स्वीकार करतात.

नाम हे नादरूप चैतन्य आहे. नादाचे अनुसंधान म्हणजेच नामाचे अनुसंधान आणि तेच आत्म्याचे अनुसंधान आहे.

जपरूपी तराजूला सकार आणि हकार अशी दोन पारडी आहेत. पण ती पारडी आता सम नाहीत. पण जर त्या पारड्यातून 'अहंबुद्धि' आणि 'अहंकार' निघून गेले की ती पारडी सम होतात. मग समत्वाने जप साधतो.

३० सप्टेंबर

सर्वसामान्यपणे माणूस या जगात मीपणाने, अहंकाराने भारलेला असतो. 'मी, मला, माझे' या त्रिसूत्री स्वरूपात हा अहंकार व्यक्त असतो. अहंकार हा वायुरूप आहे. वायुरूपात जाणीव असणे म्हणजेच अहंकार. देह, मन इत्यादींशी संलग्न होऊन 'मी उंच आहे, मी हुषार आहे' अशा प्रकारचा आविष्कार या अहंकारामुळे होतो. अहंकाराअंती माणसाचा हात आपल्या छातीवर येतो आणि मेल्यावरसुध्दा माणसाचा हात छातीवर असतो.

अहंकारामुळे मनुष्य फळाची आशा बाळगून नाना प्रकारची कर्मे करतो. त्या कर्माची फळे सुख आणि दु:ख या स्वरूपात माणसाला भोगावी लागतात आणि काही कर्माची फळे या जन्मात न मिळाल्यामुळे ती फळे भोगण्यासाठी माणसाला पुनर्जन्म प्राप्त होतो. मनुष्याला अहंकार असल्यामुळे त्याचे हातून फलेच्छारहित अशी निष्काम कर्मे घडत नाहीत.

आणखी असे :- जेथे अहंकार येतो तेथे बिघाड होतो. आमच्या निंबरगीकर महाराजांचे एक वचन असे आहे :- जेथे अहंकार तेथे नाश. ज्या गोष्टीबद्दल माणसाला अहंकार येतो ती गोष्ट नष्ट होते.

१ ऑक्टोबर

खरे म्हणजे अहंकाराला काही अर्थ नाही. कारण माणूस काही करत नसून सर्व काही परमेश्वरच करीत असतो. परंतु अहंकाराच्या ऊर्मिमुळे 'मी करतो मी करतो' असे माणूस फुशारकीने बडबडतो. असे पहा परमेश्वर नसता आणि परमेश्वराची सत्ता नसती तर मानव काय करू शकला असता? तसे पाहू गेल्यास असे दिसून येते की, 'मी करतो' म्हणून कोणतीही गोष्ट होत नाही. सर्व गोष्टी आपण करू शकत नाही. यातच मी करू शकत नाही याचे वर्म आहे.

परमार्थात अहंकार चालत नाही. कारण परमेश्वराला प्राण्यांचा अहंकार मुळीच खपत नाही. म्हणून अहंकाररहित होणे हे परमार्थात महत्त्वाचे आहे. सर्व कर्तृत्व परमेश्वराचे आहे अशी भावना हवी. अहंकार गेला की ईश्वराचा साक्षात्कार होतो. एक अहंकार तरी नाहीतर एक साक्षात्कार तरी. अहंकार व साक्षात्कार हे दोघे एकत्र नांदू शकत नाहीत. अहंकार गेला की भेद नष्ट होतो. संसारच ब्रह्मस्वरूप होतो. अहंकार गेल्याशिवाय आत्म्याचे दर्शन होऊच शकत नाही.

अनेक लोकांना परमार्थातील साधना जमत नाही. कारण ते लोक 'मी' ची जाणीव ठेवून, अहंकार बाळगून साधना करतात.

परमार्थात माणसाच्या / अहंकाराच्या निरासानेच आत्मसाक्षात्कार होतो. अहंकाराचा अभाव म्हणजे देवाचा अनुभव.

२ ऑक्टोबर

नामस्मरण, चैतन्याच्या नादाचे अनुसंधान, आत्मानुसंधान, स्वरूपानुसंधान आणि आत्मसाक्षात्कार हे सारे शब्द एकच अर्थ सांगतात. जसे :- कोणी ईश म्हणतात. कोणी सत्यदेव म्हणतात, तर कोणी सत्यनारायण, हे जे सत्यनारायणाच्या कथेत सांगितले आहे तसेच.

संसार हा मोह आहे. तो माणसाला मोहातच पाडतो. त्या मोहातून / संसारातून निवृत्त झाले तर आत्मसाक्षात्कार आहे.

अखंड नामस्मरणाकार होणे हाच स्वयंसिद्ध, स्वयंवेद्य, स्वयंपूर्ण, स्वत:सिद्ध असा परमात्म्याचा साक्षात्कार आहे.

कान आणि डोळा यामध्ये फक्त चार बोटाचे अंतर आहे. हे अंतर तुटले की स्थूल, सूक्ष्म, कारण आणि महाकारण या चत्वार देहांचे निरसन होते.

पूर्णातून जे काही निर्माण होते ते पूर्णच असते. पूर्णामध्ये काही मिळविले, पूर्णातून काहीतरी वजा केले, किंवा पूर्णाला कशाने तरी गुणले अथवा भागले तरी पूर्ण हे पूर्णच रहाते.

आशा ही परमार्थमार्गावरील मोठी धोंड आहे. आशेनेच जीव या संसारात बद्ध झाला आहे. आशा हीच खरी माणसाच्या सुखदु:खाला कारणीभूत आहे. किंबहुना आशेसारखे दु:ख नाही. तरुणपणी आशा तरुण असते आणि म्हातारपणीही आशा ही तरुण रहाते. आशेमुळे जन्म - मरणाची परंपरा खंडित होत नाही.

३ ऑक्टोबर

दुर्बुद्धी आणि विकल्प ही एक जोडगोळी आहे. व्यावहारिक जीवनात आपण म्हणतो की, 'कुठला विकल्प आमचे मनात शिरला की ज्यामुळे आम्हाला दुर्बुद्धी झाली आणि आमचे वाटोळे झाले'. अथवा आपण म्हणतो :- 'काय दुर्बुद्धी झाली कळत नाही आमचे मनात विकल्प घर करून राहिला आणि त्या योगाने आमचे नुकसान झाले आणि ते नुकसान कधीही भरून निघणारे नाही'. विकल्प आणि दुर्बुद्धी या जोडीमुळे माणसाचा नाश, तोटा, नुकसान आहे.

जे हसत जन्माला येतात ते हसतच इहलोक सोडून जातात. पण त्यांच्या जाण्याने जग मात्र ढसाढसा रडते. या गोष्टीतच त्या माणसांचे श्रेष्ठपण असते.

जन्माला येऊन मरेपर्यंत आपण कसेही वागलो तरी आयुष्याचा शेवट हा कधीना कधी होणारच आहे. आता मनुष्य मरून गेला यापेक्षा तो मरून जाईपर्यंत कसा वागला यालाच अधिक महत्त्व आहे. प्रत्येक माणसाला केव्हातरी या जगाचा शेवटचा निरोप घ्यावयाचा आहेच. म्हणून माणसाने आपली वागणूक चांगली ठेवणे हे इष्ट आणि अगत्याचे आहे. या जगात जर कायमच रहावयाचे असते तर कसेही वागले तरी प्रश्न नव्हता.

जगाचे वास्तव रूप काय आहे हे माणसाने जाणून घ्यावयास हवे. दृश्य जग हे लटिके आहे, ते स्वप्नाप्रमाणे आहे.

४ ऑक्टोबर

प्रत्येक माणसाला मन आहे. काही लोक मन म्हणजे आत्मा असे मानतात. पण ते योग्य नाही. ते दोन्ही एक नाहीत. मनापेक्षा आत्मा वेगळा आहे.

मन हे वायुस्वरूपी आहे. संकल्प आणि विकल्प करणे हे मनाचे स्वरूप आहे. या मनामुळेच माणसाचा व्यवहार घडत असतो.

मन हे जड आणि चैतन्य यांनी बनलेले आहे. त्यामुळे मनामध्ये जसे जडाचे गुणधर्म आहेत तसेच चैतन्याचेही गुणधर्म आहेत. सामान्यपणे पाहिल्यास असे दिसून येते की, मनाला जडाचे आकर्षण आहे आणि त्यामुळे मन हे इंद्रियांचे द्वारा बाह्य जगातील जड पदार्थांकडे धावत असते. त्यामुळे मन हे चंचळ असते.

अतिशय चपळ, चंचळ असणारे मन आवरणे, मनावर नियंत्रण ठेवणे, मनाचा संयम करणे ही गोष्ट परमार्थात अत्यावश्यक आहे. मनावर नियंत्रण प्राप्त झाल्याशिवाय परमार्थ होऊ शकत नाही.

परमार्थात मनामध्ये चैतन्याचे आकर्षण निर्माण व्हावे लागते. त्यासाठी मनात असणारे जडाचे गुणधर्म बाजूला व्हावे लागतात. मनाचे असे परिवर्तन परमार्थात आवश्यक आहे. पण ते साध्य होणे कठीण आहे. त्यासाठी बराच प्रयत्न करण्याची आवश्यकता आहे.

५ ऑक्टोबर

परमार्थ करताना जर मनातील संकल्प आणि विकल्प नाममय झाले तर ते मन भगवंताचे नामाशी एकरूप होते. नंतर मन हे मन या स्वरूपात उरत नाही. मनाचे मनपण नाहीसे होणे हे परमार्थात महत्वाचे आहे. कारण मन नाहीसे झाले म्हणजे मन उन्मन झाले की आत्मसाक्षात्कार घडतो.

प्राय: आपण मन आणि चित्त हे शब्द समानार्थी या स्वरूपात वापरतो. पण मन आणि चित्त हे एक नाहीत. चिंतन करणे हे चित्ताचे स्वरूप आहे. चित्त हे चैतन्याचा एक अंश आहे.

चित्ताचे केंद्रीकरण होणे हे परमार्थात अतिशय महत्त्वाचे आहे. व्यवहारातसुध्दा चित्त हे एकाग्र झाल्याशिवाय समाधान होत नाही. समाधानाचे वर्म आणि मर्म हे चित्ताच्या एकाग्रतेत आहे. समाधान आणि चित्ताची एकाग्रता यांचा अत्यंत घनिष्ठ संबंध आहे. चित्ताची एकाग्रता झाल्याशिवाय समाधान प्राप्त होत नाही. चित्ताच्या एकाग्रतेने मिळणारे समाधान हे आगळे वेगळे आहे. परमार्थात एकाग्र झालेले चित्त चैतन्यात मिसळून जाते. कारण मूलत: चित्त हे चैतन्यच आहे. चित्ताची एकाग्रता हीच समाधान देणारी समाधि आहे. चित्ताच्या एकाग्रतेमुळेच ईश्वराचा साक्षात्कार होतो.

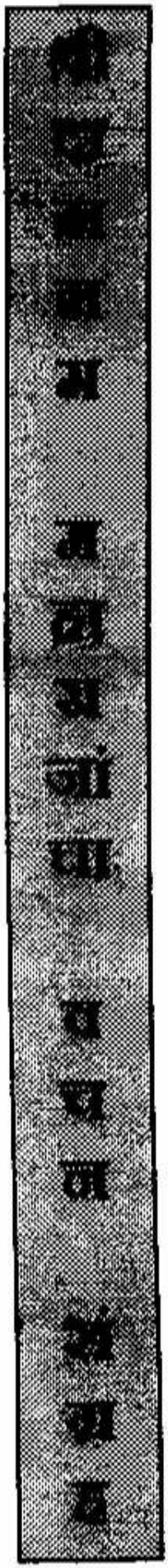

६ ऑक्टोबर

जन्माला येऊन कृतकृत्य होण्यालाच काही अर्थ आहे. आता मनुष्य कृतकृत्य केव्हा होतो? त्याने जे करावयास पाहिजे तेच जर त्याने केले तर. याउलट माणूस जर काहीतरीच करीत राहिला तर ते काहीतरीच होते म्हणून काहीतरी करणे हे अगदीच काहीतरी आहे असे आपण काहीतरी जाणून घेणे आवश्यक आहे. जे काही 'कृत' आहे ते जर आपले ध्येय, साध्य होऊन, ध्येयनिष्ठेने जर ते आपले 'कृत्य' बनले, तर आपण 'कृतकृत्य' होतो. जे केले गेलेले आहे तेच आपण करावयाचे आहे. शरीरात रामनामाचा ध्वनी उमटत आहे, तेथे लक्ष देणे हे आपले 'कृत्य' व्हावयास हवे. अशाप्रकारे जर कोणी 'कृतकृत्य' झाला तर खऱ्या अर्थाने त्याच्या जन्माचे सार्थक होते. विवेक करून आपण नामचिंतनामध्ये रममाण होऊन रहावयास हवे. त्या नामचिंतनामुळेच जीवनात सार्थकता येते, कृतकृत्यता येते.

आशेने माणूस संसारात बद्ध आहे. आशा ही सुटता सुटत नाही. आशा सुटणे हे जर अवघड आहे तर दुराशेबद्दल काय सांगावे? आरंभी गोड परंतु परिणामी कडू असा दुराशेचा मधु-बिंदू आहे. जी आशा माणसाला ईश्वरापासून दूर दूर अतिदूर नेते आणि परमेश्वराला दाखवू शकत नाही तीच दुराशा आहे. परस्त्री आणि परधन यांच्या आशेने जीवाची दुर्दशा करणारी अशी दुराशा आहे. ही दुराशा दूर झाली तर अध्यात्माचा शकुन.

७ ऑक्टोबर

आत्म्याचे सुख मिळाले की सारी ऐहिक आणि पारलौकिक सुखे साधकाला तुच्छ वाटू लागतात. त्याला त्या सुखांचा वीट येतो. मग त्या साधकाच्या संबंधात इंद्रियांचे चोचले पुरविणे हे शिल्लकच रहात नाही. साहजिकच तो साधक भोगांमध्ये आसक्त होत नाही.

नाम घेतल्याने पाप जाते असे संतसज्जन सांगतात. या म्हणण्याचा फायदा घेऊन जर 'पाप करून नाम घ्यावे, तसे करण्यास काय हरकत आहे', अशा प्रकारची वृत्ती जर नाम घेणाऱ्याचे ठिकाणी होत असेल, तर त्याचे योगे नाम हे मुळीच फायदेशीर ठरत नाही.

माणसाने पुण्याईचे कितीही गठ्ठे जमविले तरी ते नामाने प्राप्त होणाऱ्या पुण्याईच्या पासंगालाही लागत नाहीत.

सत्संगाची टाळाटाळ, आपल्या चुका कळल्या तरी त्याच करीत रहाणेचा छंद या गोष्टी वर्ज्य करून साधकाने अचूक साधन हे अखंड साधले पाहिजे. संतांच्या संगाने नाम घेण्याची हातोटी कळून येते.

प्रेमरूप परमेश्वरावर विशिष्ट पध्दतीनेच प्रीति केली पाहिजे. परमेश्वराला ज्या गोष्टीची प्रीति आहे तिच्यावरची प्रीति ही आपले अंत:करणामध्ये उचंबळून यावयास हवी.

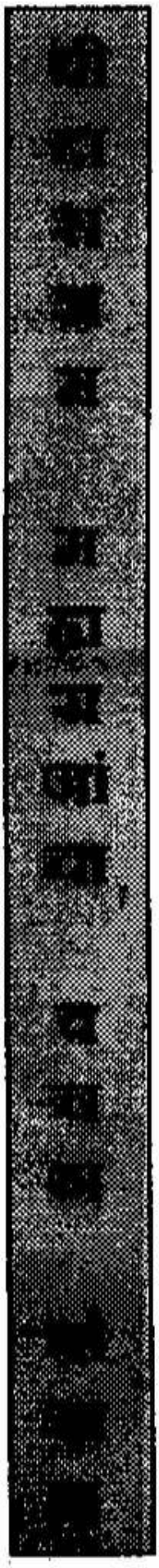

८ ऑक्टोबर

आशीर्वादात एक प्रकारची सुप्त शक्ती, एक प्रकारचे सामर्थ्य आहे. ही शक्ती अथवा सामर्थ्य दाखविता येत नाही परंतु परिणामी आशीर्वादाचे महत्त्व कळू शकते. जीवनाच्या वाटेवर माणसाला पुढे ढकलण्याची, त्याला प्रगतिशील करण्याची शक्ती आशीर्वादात आहे. म्हणून आई, वडील, गुरुजन इत्यादींना नमस्कार करुन त्यांचे आशीर्वाद घ्यावेत.

भगवंताच्या चिंतनात ज्यांनी आपली हयात घालविली आणि ज्यांचा परमात्मा सखा झाला, त्यांच्याकडे कोणीही वक्र दृष्टीने पहात नाही.

जगाच्या आरंभापासून तो जगाचा अंत होईपर्यंत सत् आणि असत्, चांगले आणि वाईट यांचा झगडा चालूच रहातो. संसारात सत् आणि असत् यांचा सतत संघर्ष होतो. हा संघर्ष म्हणजेच जीवन - कलह आहे.

'दाता भवति वा न वा' असे एक सुभाषित आहे. दाता ही एक जगातील असामान्य पदवी आहे. या जगात 'दाता' सापडणे कठीणच आहे.

देव अथवा साधुसंत यांचे संदर्भातच 'दर्शन' हा शब्द वापरतात. बाकीचे लोक व्यवहारदृष्ट्या कीतीही मोठे असोत, त्यांचे बाबतील गाठी-भेटी असे शब्दप्रयोग होतात.

९ ऑक्टोबर

परमेश्वर हा प्रेमरूप आहे,. पण हे प्रेम म्हणजे शिसारी, किळस यावी अशाप्रकारचे घाणेरडे प्रेम नाही. हे प्रेम दिव्य, भव्य, उदात्त आणि विशुद्ध आहे. हे प्रेम निरपेक्ष, निर्व्याज, अमर्याद आणि अनंत आहे. प्रेमरूप परमेश्वरावर आपणही निरपेक्ष प्रेम करण्यास शिकावयास हवे आणि असे प्रेम कसे करावयाचे हे संतांचे शिवाय आपणास कोणी शिकवणार नाही. हेही ध्यानी घेणे जरुरीचे आहे.

आत्मारामाचा साक्षात्कार, आत्मारामाचे दर्शन हे ज्या देवळात होते ते देऊळ आपल्या या मानवी देहातच आहे. माणूस अंतर्मुख झाला तरच त्याला त्या देवळाचे आकलन होते.

मनाचे मनत्व नाहीसे होणे म्हणजे मनातील संकल्प विकल्प संपून जाणे. यापरता परमार्थात दुसरा श्रेष्ठ अनुभव नाही.

आपल्याकडे जगरहाटीत दसरा हा मोठा सण आहे. पण पारमार्थिक दसरा असा आहे :- एका अवस्थेतून दुसऱ्या अवस्थेत जाणे म्हणजे दसरा असल्यामुळे मनाच्या वृत्तींचे खंडन होऊन म्हणजे बाह्य वृत्ती बदलून त्या वृत्ती अंतर्मुख होऊन त्या चैतन्यमय होणे हा पारमार्थिक दसरा आहे.

कल्पना, अहंकार, तृष्णा इत्यादीपासून जीव परावृत्त झाला म्हणजेच त्याने त्याचे खंडन केले की त्याच्या जीवनात अखंडत्व येते.

१० ऑक्टोबर

सोंगट्याचा खेळ हा खेळ आहे अशी ज्याची भूमिका असते तो तोडी झाली अगर न झाली तरी वर्दळीवर येणार नाही. वादी आणि प्रतिवादी यांच्यातर्फे वकिल कोर्टात एकमेकांशी भांडतात. पण हे भांडण पक्षकारासाठी आहे हे त्यांना माहीत असते. म्हणून ते चेंबरमध्ये आल्यावर सलोख्याने चहा पीत बसतात. नाटकांमध्ये राजा व राणी यांची सोंगे घेऊन नट लोक प्रेमाचे नाटक करतात, पण आपण राजाही नाही आणि राणीही नाही हे त्यांना माहीत असते. त्याप्रमाणे आपण खरे कोण आहोत हे ज्ञान जर जीवाला झाले तर तो केवळ द्रष्टेपणाने विश्वाचा खेळ आनंदाने पहात राहील.

पंच महाभूतामुळे शब्द, स्पर्श, रूप, रस आणि गंध हे पाच विषय निर्माण झाले आहेत. ही पाच महाभूते सतत गरगर फिरत असतात. या पाच महाभूतापासून उत्पन्न झालेल्या पांच विषयांमध्ये जे मन गुंतून रहाते ते अस्थिर बनते आणि तसे विषयात अडकून पडलेले मन हे माणसाच्या बंधनाला कारणीभूत होते. परंतु तेच मन जर विषयांच्या मोहातून सुटले तर तेच मन मोक्षाला कारणीभूत होते.

शरीरशास्त्रानुसार डोळा म्हणजे डोळा अधिक पहाण्याची शक्ती, कान म्हणजे कान अधिक ऐकण्याची शक्ती असे आहे. तेच अन्य इंद्रियांबाबतीत. या सर्व ठिकाणी त्या शक्तीलाच खरे महत्व आहे.

११ ऑक्टोबर

खरे सांगायचे झाले तर या जगात जे शब्द, स्पर्श, इत्यादी पाच विषय आहेत त्यांचे मालक आपणच आहोत. पण दुर्दैवाने आपण त्यांचे दास, गुलाम बनलो आहोत. त्यामुळे हे पाच विषय कसे वापरावेत हे आपण विसरून गेलो आहोत. त्यामुळे हे पाच विषयच आपला वापर करतात. म्हणजे ते आपणास नाचवतात. आता हे विषय अस्थिर आहेत. त्यामुळे त्या विषयांवर अवलंबून असणारे आपण हे सुद्धा अस्थिर होतो. आणि आपण अस्थिर, चंचल झालो की आपली अस्वस्थता, अशांतता ही ओघानेच येतात.

चैतन्याचा स्रोत शरीरात वहातो आहे. जोपर्यंत तो चैतन्याचा प्रवाह देहात वहातो तोपर्यंतच हे शरीर टिकून रहाते. या चैतन्याचे ज्ञान झाल्यावर, हे शरीर जरी टिकत असले तरी देहबुद्धी मात्र मुळी शिल्लक रहातच नाही.

देहबुद्धि देहबुद्धि म्हणजे काय हो? जी बुद्धि देहालाच आत्मा मानते, ती बुद्धी ही देहबुद्धि होय. देहबुद्धि ही खरी म्हणजे दुर्बुद्धी आहे. आणि ही दुर्बुद्धी जीवाला परमात्म्यापासून दूर दूर नेते.

माणूस संसारात मोहाने युक्त असतो. आता, तो जर मोहातून पलीकडे गेला आणि संसाराच्या पार झाला, तर मग त्याला हवे अथवा अपेक्षित असे काय राहील, असा प्रश्न आहे.

१२ ऑक्टोबर

ब्रह्मसाक्षात्कार झाल्यानंतर रानावनात निघून न जाता किंवा समाजामध्ये एकलकोंडेपणाने न रहाता, काही संत इतर सामान्य माणसासारखेच या जगात व्यवहार करीत रहातात. त्या संतांच्या कपाळावर संत म्हणून काही शिक्का असत नाही. ते दिसतात इतर माणसांप्रमाणेच; तथापि संत आणि सामान्य माणूस यांमध्ये फार फरक दिसून येतो.

हे काही संत संसार/प्रपंच करताना दिसतात. आपण सामान्य माणसेही प्रपंच करीत असतो. परंतू संतांचा संसार/प्रपंच इतर माणसांप्रमाणे असत नाही. आपण इंटरेस्ट घेऊन संसार करीत असतो. या उलट संत मात्र इंटरेस्ट न घेता संसार करतात. संसारात काही कमी पडले तर ते मिळविण्याची खटपट सामान्य लोक साहजिकपणेच करतात. परंतु साधुसंत मात्र असली खटपट मुळीच करणार नाहीत. संसारात असूनसुध्दा संत संसारात नसल्याप्रमाणेच असतात.

संत जो प्रपंच करतात तो निरिच्छपणाने म्हणजे काही आशा न बाळगता करतात. याउलट आपणासारख्या सामान्य माणसांचे व्यवहार हे काहीतरी इच्छा धरून केले जातात.

१३ ऑक्टोबर

जुन्या काळी स्त्रिया डोकीवर घागर/ घागरी घेऊन पाणी आणीत असत. वाटेत चालताना इतर स्त्रियांशी बोलणे इत्यादी त्यांच्या क्रिया चालू असत. तथापि त्यांचे सर्व व्यवधान डोकीवरील घागरीकडे असे. त्याप्रमाणे संत संसारात असले तरी त्यांचे सर्व लक्ष चैतन्याच्या खेळाकडे लागलेले असते.

संतांचा प्रपंच हा परमार्थाला उपयोगी अथवा पूरक या स्वरुपात असतो तर सामान्य माणसांचा परमार्थ हा प्रपंचात उपयोगी पडावा म्हणून असतो. संतांचा भोग हा त्यागासाठी असतो. तर आपला त्यागही भोगासाठीच असतो. शोक आणि मोह झाले असता सामान्य जन त्यात बुडून जातात. याउलट संतांचे असते. शोकाच्या प्रसंगी हसणे योग्य नाही म्हणून ते बाह्यदृष्टया शोकात दिसतील अथवा आनंदाच्या प्रसंगी रडणे योग्य नव्हे म्हणून संत आनंदात दिसतील. खरे म्हणजे संत हे शोक आणि मोह यांचे पलीकडे गेलेले असतात. संत हे अनासक्तपणे संसार करतात. आपण आसक्ती बाळगून संसार करतो.

व्यवहारात आपणास जो आनंद मिळतो तो खरा आनंद नसून आनंदाचा आभास असतो. या आनंदाभासाच्या पलीकडे जाऊन संतांनी सतत टिकणारा असा आनंद प्राप्त करून घेतलेला असतो.

१४ ऑक्टोबर

वाफ ही अदृश्य आहे. परंतु ती हवेच्या संपर्कात आली की ती धुकट धुकट अशी दिसू लागून ती दृश्य होते. त्या वाफेप्रमाणे मन हे अदृश्य आहे आणि ते संकल्प आणि विकल्प करणारे आहे. त्या मनाचे जेव्हा दृश्य पदार्थाशी तादात्म्य होते, तेव्हा त्यातून विचारांचे स्फुरण सुरू होते. पुढे विचार जर फारच वाढत गेले तर त्यांचे पर्यावसान हे अविचारात होते. या उलट तेच विचार जर कमी कमी होत गेले आणि मन जर विचाररहित झाले म्हणजे मन जर निर्विचार स्थितीत आले तर ते चांगले; कारण त्यामुळे आत्मसाक्षात्कार होतो.

आपल्या मनात असो अगर नसो, आपली इच्छा अपेक्षा असो अगर नसो, आपणास प्रारब्धानुसार जावेच लागते. प्रारब्धातून कुणीही सुटलेला नाही.

मन ही एक कल्पना आहे. कल्पनेतूनच अनेक कल्पना उदभूत होतात. पण ज्यातून हातात, पदरात मात्र काही येत नाही, ज्यातून हातामध्ये काही येत नाही तिलाच कल्पना म्हणतात.

भक्ति ही नऊ प्रकारची आहे असे सांगितले जाते. उदा. श्रवणं कीर्तनं विष्णोः इत्यादी. या नवविधा भक्तीच्या सहाय्याने चित् शक्तीचा साक्षात्कार संपादन करता येतो. म्हणून नऊ दिवसात करावयाची जी विशिष्ट उपासना तिला नवरात्र उपासना म्हणतात.

१५ ऑक्टोबर

मन हे संकल्पविकल्पात्मक आहे. जेव्हा मनाचे हे संकल्प आणि विकल्प नाममय होतात, तेव्हा मनाला निर्विचार स्थिती प्राप्त होते.

जगात आपल्या भोवती हवा आहे. ती हवा हलू लागली म्हणजे वारे सुटले की झाडांची पाने हलू लागतात हे आपणास कळते आणि मग वारे वाहू लागले असे आपण म्हणतो. परंतू तेवढ्या ज्ञानावरून आपण काही हवामान जाणणारे शास्त्रज्ञ होत नाही.

नवरात्र हा सण आपल्याकडे साजरा केला जातो. नवरात्रीच्या पहिल्या दिवशी घटाची स्थापना केली जाते. यावेळी देवीपुढे घट ठेवला जातो. देवी ही चित्‌शक्ती आहे. देवीपुढे म्हणजे चित्‌शक्तीपुढे घट नुसता ठेवला म्हणजे घटस्थापना झाली असा अर्थ होत नाही. पारमार्थिक दृष्ट्या बोलायचे झाल्यास त्या घटात चित्‌शक्तीची स्थापना व्हावयास हवी. परमार्थ दृष्ट्या हा 'घट' म्हणजे 'देह' आहे. आता चित्‌शक्ती ही सर्वव्यापक असल्यामुळे ती सर्व घटांत शरीरांत आहेच. पण या चित्‌शक्तीचे ज्ञान आपणास नसते. तेव्हा घटातील चित्‌शक्तीचे ज्ञान होणे म्हणजे खरी घटस्थापना आहे.

शरीरातील सहस्रदलस्थानात नाना प्रकारचे नाद आणि विविध रंगीत प्रकाशाचे झोत असतात. तेथे नाद आणि प्रकाश यांची परिसीमा होते.

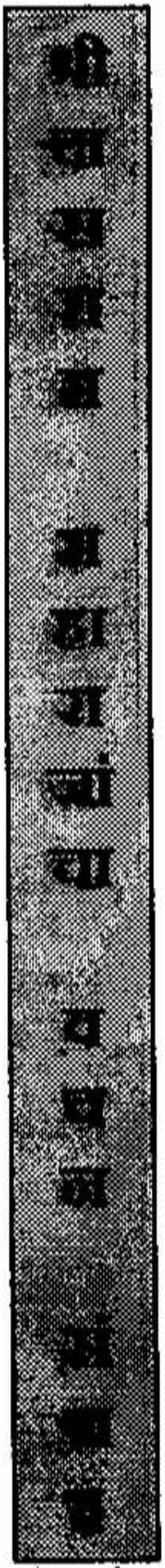

१६ ऑक्टोबर

आपल्या भारत देशात ब्रह्मसाक्षात्कारी/ आत्मसाक्षात्कारी असे अनेक संत होऊन गेले, सद्य:काली ही आहेत आणि पुढे भविष्य काळातही होतील. ते जीवन्मुक्त असतात. हा जीवन्मुक्त कसा ओळखवा यासाठी त्याची कितीतरी लक्षणे पूर्वीच्या ग्रंथात दिलेली आहेत. परंतु त्या लक्षणावरून आत्मानुभवी माणूस ओळखणे हे कठीण आहे आणि म्हणून खऱ्या साधूची ओळख पटणे, त्याची माहिती होणे, आपण त्याचेकडे जाणे आणि त्याने आपणास उपदेशानुग्रह देणे हा सर्व मामला बराचसा कठीणच आहे. पण समजा हे कठीण कार्य आपणास जमले आणि आपण कोणातरी संताला गुरु केले, आपण त्याचा शिष्य झालो. आता आपली म्हणजे शिष्याची या गुरूविषयी काय भावना असावी, काय बुद्धि असावी, कोणती भूमिका असावी हे जाणून घेणेही आवश्यक आहे. कारण शिष्याच्या भूमिकेवरच गुरुकृपा अवलंबून असते आणि गुरुकृपा झाली तरच शिष्याची इष्ट गोष्ट साध्य होऊ शकते. सदगुरुंचे विषयी आपली जशी बुद्धि, भावना, भूमिका, निष्ठा, प्रेम असेल त्याप्रमाणे शिष्याला फळ मिळत असते. हे सर्व लक्षात ठेवून शिष्याने गुरूविषयी आदर दाखवणे आवश्यकच आहे.

१७ ऑक्टोबर

गुरूचे विषयी शिष्याची जी काही योग्य भावना, भूमिका आहे ती कायम राहिली पाहिजे. तिच्यात कमतरता येता कामा नये. तात्यासाहेब महाराज कोटणीस सांगत असत, 'अनुग्रह घेतल्या दिवसापासून आठ दिवसांपर्यंत जर अनुग्रह घेणेपूर्वी गुरूविषयी शिष्याची जी भावना व भूमिका होती ती कायम राहील, टिकून राहील तर तो मनुष्य मुक्त होईल'. याचा भावार्थ इतकाच की गुरूच्या श्रेष्ठत्वाविषयी शिष्याची भावना बदलता कामा नये.

सदगुरूंचे वर जशी निष्ठा असेल त्याप्रमाणात गुरूने सांगितलेले साधन शिष्याकडून होते आणि ज्या प्रमाणात साधन होते त्या प्रमाणात शिष्याला परमार्थातील अनुभव येतात.

सदगुरूंच्या बद्दल जर व्यक्तिनिष्ठा असेल तर तिला जास्त किंमत आहे. त्यामुळे शिष्याची सर्वच जबाबदारी गुरूवर पडते.

गुरूने सांगितलेले साधन केले तरच अनुभव येतो. साधन न करता, अनुभव येत नाही म्हणून एक गुरु सोडून दुसऱ्या गुरूकडे जाऊ नये.

गुरूचा अनुग्रह झाल्यावर शिष्याने वाटेल तसे न वागता सदाचाराने वागावयास हवे. इतर संत कितीही मोठे असले तरी आपले गुरु हे सर्वश्रेष्ठ आहेत अशी शिष्याची भूमिका हवी. देवापेक्षासुध्दा सदगुरु श्रेष्ठ असा शिष्याचा भाव हवा.

१८ ऑक्टोबर

चित्‌शक्ती म्हणजे चैतन्यशक्ती. ही चित्‌शक्ती प्रकाशरूप आहे. या चित्‌शक्तीचा प्रकाश पडला की द्वैतभाव नाहीसा होतो आणि चित्‌शक्ती हीच सत्ता आहे आणि सत्ता हीच चित्‌शक्ती, असे ज्ञानप्राप्त होते.

चित्‌शक्तीचा प्रकाश हा बाह्य विश्वातील सूर्य, चंद्र, अग्नी, वीज इत्यादींच्या प्रकाशापेक्षा फार वेगळा आहे. 'हा अंधार आहे आणि हा प्रकाश आहे'. 'हे ज्ञान आहे आणि हे अज्ञान आहे' हे ज्या प्रकाशाने कळते असा तो चित्‌शक्तीचा प्रकाश आहे. हा चित्‌शक्तीचा प्रकाश सतत असतो. या प्रकाशाला सूर्यचंद्राप्रमाणे उदय व अस्त नाहीत. तो सदा उदितच असतो.

'गंगा पापं शशी तापं दैन्यं कल्पतरुस्तथा! पापं ता पंच दैन्यं च घ्नंति संतो महाशया:' असे एक सुभाषित आहे. त्याचा अर्थ असा :- गंगा ही पाप नष्ट करते. चंद्र ताप नाहीसा करतो. कल्पवृक्ष दैन्य दूर करतो, साधुसंत मात्र पाप, ताप आणि दैन्य हे नष्ट करतात. आता जर संतसज्जन हे पाप, ताप व दैन्य दूर करीत असतील तर संतांकडेच जाणे हे माणसाला हितकारक नाही काय?

जीवनाची ज्योत आणि आत्मज्योत एक होणे हे आवश्यक आहे. या दोन ज्योतींचे जर ऐक्य झाले तर मग जन्म मरणाची भानगड व कटकट मिटलीच असे समजावे.

१९ ऑक्टोबर

मुळात पाणी हे शुद्ध असते. त्याला रंग, रूप, चव आणि आकार नाही. पण त्या पाण्याच्या प्रवाहाला अन्य पदार्थांच्या संगामुळे ते ते गुण चिकटतात. जसे :- ज्या पात्रातून हे पाणी वहाते त्याचा आकार त्याला येतो. तसे जीवाचे होते. जीव मूलत: शुद्ध आहे. पण देहाच्या संगाने - अनुषंगाने - त्याला भलाबुरा संग येतो आणि त्याचे आयुष्य भलेबुरे होते. म्हणन जीव जर देहातीत झाला तरच तो असंग होतो आणि मग त्याला त्याचे मूळचे शुद्ध रूप प्राप्त होते.

सत्त्व, रज, तम हे तीन गुण प्रत्येक प्राणीमात्रात आहेत. त्या तीन गुणांनीच माणसाचे बाह्य जीवन नटलेले आहे. तीन गुणांनी प्रपंचाला चांगलीच शोभा आणलेली आहे. तीन गुणांच्या योगे नाना प्रकारचे अनुभव घेत जीव हा जन्ममरणाचे झोके आणि टोले खात असतो. तसे झोके खाण्यात जीवाला गोडी वाटते, ही आणखीन गंमत आहे.

चंद्रसूर्यात्मक डोळे हे जर चैतन्याचे गतीवर पडतील आणि त्या गतींचे डोळे होऊन अंतर्मुखतेने ते जर जीवन ऊर्ध्वगामी होईल, तरच जीवन - ज्योत आणि आत्म -ज्योत या दोन ज्योतींचे ऐक्य होईल.

स्थूल, सूक्ष्म इत्यादी चार देह आणि परा, पश्यंती, मध्यमा आणि वैखरी या चार वाचा, यांचा जर निरास झाला, तर साधकाला सोहंज्योतीचा साक्षात्कार होतो.

२० ऑक्टोबर

ऐष आरामात रहाणारा एक बादशहा होता. 'देव भेटावा' असे एकदा त्याच्या मनात आले. असे कांही दिवस गेले. एकदा रात्री त्याच्या राजवाड्याच्या गच्चीवर काही गदारोळ चालला आहे असे त्याच्या लक्षात आले. त्याची चौकशी करण्यास त्याने नोकरांना गच्चीवर पाठविले. सेवकांना गच्चीवर गेल्यावर दिसले की काही अरब पेटत्या मशाली हातात घेऊन इकडे तिकडे पळत आहेत. 'तुम्ही का पळत आहात' असे विचारण्याचे धैर्य न झाल्याने ते सेवक खाली आले आणि वर काय चालले आहे हे त्यांनी बादशहाला सांगितले. तेव्हा बादशहा स्वत: गच्चीवर गेला आणि त्याने अरबांना प्रश्न केला. 'अहो असे का पळताय तुम्ही?' अरब म्हणाले 'खाविंद, ऐष आराम भोगत कुणाला अल्ला भेटला आहे हे तुम्ही आम्हाला सांगा. आम्हाला तुमच्या इच्छेचे कौतुक वाटले. तेव्हा तुम्हाला देव कसा भेटेल हे जाणून घेण्यास आम्ही आलो आहोत. आमचा एक उंट जमिनीवर हरवला आहे. तो शोधण्यास आम्ही मशाली पेटविल्या आहेत आणि त्या मशालीच्या उजेडात आम्ही तुमच्या राजवाड्याच्या गच्चीवर तो उंट शोधण्यासाठी इकडे तिकडे पळून धडपड करीत आहोत'. तो बादशहा विचारी व शहाणा होता. अरबांना काय सुचवावयाचे आहे हे त्याच्या लक्षात आले. आपणास बोध करण्यास अल्लानेच या अरबांना पाठविले असले पाहिजे, असे त्याला वाटले. मग तो खाली आला आणि ऐषआराम बाजूला सारून अल्लाचे चिंतन करू लागला आणि समाधानी झाला.

२१ ऑक्टोबर

प्रत्येक माणसाच्या देहात देव आहे. ज्या देहात देव आहे तो पाच महाभूतांनी बनलेला देह नव्हे. ज्या शरीरात देव रहातो, ते शरीर आतून आणि बाहेरून अत्यंत निर्मळ आहे. असा देह म्हणजे महाकारणदेह होय. तो महाकारणदेह आत बाहेर निर्मळ आहे. त्या महाकारण देहातच साधकाला देव दिसतो.

जे परब्रह्मात निमग्न झाले आहेत, जे परब्रह्मस्वरूप झालेले आहेत असे काही संत हे जगाचा संपर्क नको, जगाचा ताप तसेच जगातील माणसांचा ताप नको या बुद्धीने ते पिशाच्चवृत्तीने या जगात वावरतात.

मूळ ब्रह्म ही वस्तु निश्चळ आहे. निश्चळ असे जरी म्हटले तरी तेथे सूक्ष्मतर, सूक्ष्मतम असे चंचळ असतेच. आणि म्हणूनच 'निश्चळाच्या अंगावर चंचळाच्या लहरी उठतात'. निश्चळात उठणाऱ्या या चंचळामुळेच हे चंचळ जग दृश्यमान झाले आहे.

साखर कशी होते, तिची जास्त निर्मिती कशी करता येईल, तिचा साठा कुठे व कसा करावयाचा, ती कशी विकली असता किती नफा होईल इत्यादी गोष्टींवर भले मोठे व्याख्यान देता येईल. पण साखरेची गोडी कशी आहे हे कसे सांगणार? साखरेच्या गोडीचा अनुभव शब्दांनी सांगता येत नाही. त्याप्रमाणे चैतन्याचा अनुभव हा तोंडाने सांगता येत नाही. तो अनुभवानेच अनुभवावा लागतो.

२२ ऑक्टोबर

ज्या शिष्याचे पूर्वीचे पुण्य पुष्कळ आणि शुद्ध असते त्यालाच साक्षात्कारी सदगुरूंची गाठ पडते आणि उपदेश मिळतो. जर शिष्य हा अतिशय अधिकारी म्हणजे पात्र असेल तर सदगुरु हे त्याचेसाठी आपण होऊन धावत येतात.

गुरु आणि शिष्य यांचा संबंध इतका निकटचा संबंध दुसरा कोणताही नाही. गुरूने सांगितलेले साधन सातत्याने करून शिष्याने हा संबंध टिकवून धरावयाला हवा. एकादा शिष्य कांहीतरी कारणाने जर गुरूचे ऐकत नसेल तर त्याचे काय होईल ते सांगता येत नाही.

सदगुरू कथित साधना जर शिष्य करीत राहिला तर गुरुंना आनंद वाटतो. शिष्याला साक्षात्कार झाला तर गुरूला धन्यता वाटते.

परमार्थात शिष्याच्या कीर्तीने गुरूला आनंद होतो. आपल्यापेक्षा आपला शिष्य मोठा व्हावा अशी खऱ्या परमार्थी गुरूची अपेक्षा असते.

गुरूंशी वितंडवाद करणे हा मूर्खपणा आहे. गुरूची आज्ञा भंग करणे दोष आहे. तेव्हा कुठून या शिष्याला उपदेशानुग्रह दिला असे वाटण्याचा प्रसंग गुरूवर शिष्याने आणता कामा नये. या उलट तत्त्व जाणून घेण्यास शिष्याने कितीही प्रश्न, शंका, कुशंका काढल्या तरी गुरूला त्याचे काही वाटत नाही. तो आपल्या कुवतीप्रमाणे शिष्याच्या शंकांचे निरसन करतो.

२३ ऑक्टोबर

एखाद्या शिष्याची गुरूवर अतोनात निष्ठा, श्रद्धा, विश्वास असतो. त्यासाठी दृश्य कारण काहीच दिसत नाही. बहुधा त्यात पूर्वजन्माचे धागेदोरे असतात. अशा निष्ठावान शिष्यावर गुरूची मर्जी असते. त्याचेबद्दल गुरूला आपुलकी वाटते. याचा अर्थ गुरु हे पक्षपात करतात असा करावयाचा नाही. अशा एकनिष्ठ शिष्यावर गुरूची कृपा होते आणि त्या शिष्याचा साधनातील प्रवेश लवकर होतो. गुरूंनी ज्याला आपले म्हटले त्याला पारमार्थिकदृष्ट्या काहीही कमी पडत नाही.

नुसता गुरु मोठा आहे पण शिष्य मात्र कमी पडत आहे. तर ते योग्य नाही. शिष्यही अधिकारी हवा. तरच त्या गुरुशिष्यांना मोठेपणा मिळतो.

शिष्याचा परमार्थ जर अखंडपणे सतत चालत रहावयाचा असेल, तर तेथे सदगुरूचे सामर्थ्य आणि शिष्याचा दृढ निश्चय या दोन्हीही गोष्टी आवश्यक आहेत. सदगुरूचे सामर्थ्य सतत असतेच, पण शिष्याचा निश्चय जर डळमळीत असेल, पक्का नसेल तर शिष्याची परमार्थात प्रगती होत नाही.

येथे एक लक्षात ठेवावे. गुरुकृपेने शिष्याचे साधन कडेपर्यंत जाणे हा अपवाद आहे. या उलट नियम असा आहे की, शिष्याने सतत साधना करुन गुरुकृपा प्राप्त करुन घ्यावयाची असते. शिष्याच्या साधनाच्या प्रयत्नांवर गुरूची कृपा अवलंबून असते.

२४ ऑक्टोबर

ज्या परमेश्वराने त्रैलोक्य निर्माण केले, ज्याच्यापासून अनंत असे चराचर विश्व उत्पन्न झाले, जो अनंत कोटि ब्रम्हांडांचा नायक आहे असा ईश्वर आपल्याला कळावयास पाहिजे आणि त्याच्याशी संपर्क साधता यावयास हवा. पण त्या दृष्टीने माणसांची काही हालचाल दिसत नाही. दिसते ते असे की देवाशी संपर्क साधण्याचा प्रयत्न फार थोडे लोक करतात. त्यातील जो कोणी साधक शीर्षमार्गाने जातो, त्या साधकालाच त्या पुराण पुरुषाची ओळख होते.

या जगात बाह्य परिस्थितीवरुन एकादा माणूस भाग्यवान आहे असे दिसते. पण त्याला शांति, समाधान लाभले आहे असे दिसून येत नाही. जगातील दिणारे सारे भाग्य हा मायिक भास आहे. त्यात खरेपणा नाही.

जगात माणसे नानाप्रकारचे भोग भोगतात. आता भोग हे कितीही भोगले तरी त्या भोगण्याने माणसाची तृप्ती होत नाही. त्याची तगमग तशीच रहाते. पण भोगांतून जर चित्त अलिप्त झाले तर माणसाचे चित्त स्थिर होते. मनाची स्थिरता लाभणे हेच खरे भाग्य आहे. मनाच्या स्थैर्यासारखे अन्य भाग्य नाही.

ज्या चैतन्यामुळे शरीराची जाणीव होते त्या चैतन्याकडे साधकाचे लक्ष लागावयास हवे. आणि तसे चैतन्याकडे ज्याचे लक्ष लागते तो साधक आत वळतो, अंतर्मुख होतो.

२५ ऑक्टोबर

जो साधक अंतर्मुख होतो त्याला मुख्य काय आहे आणि गौण काय आहे हे कळून येते. तो मग व्यवहार व परमार्थ यांची सांगड घालू शकतो. त्याच्या जीवनात स्थिरता निर्माण होते आणि जो साधक स्थिर झाला आहे त्याला स्थिरपणाने सतत चैतन्याचा आनंद, चैतन्याचा आस्वाद घेता येतो.

"कुठे जाशील भोगा तर तुझ्यापुढे उभा" या म्हणीप्रमाणे माणसापुढे दु:खच उभे राहते. मनुष्य जरी सुखाकडे धावला तरी त्याला सुख न मिळता दु:खच प्राप्त होते. कारण माणसाचे चित्त हे नको त्या गोष्टीत व्यग्र असते. त्यामुळे मिळालेल्या विषयातून सुखाची निष्पत्ती होत नाही. कुठल्याही विषयातून सुख व्हायचे असेल तर चित्त हे एकाग्र व्हावे लागते असे सूक्ष्म दृष्टीने पाहिल्यास कळून येते.

जीव हा परमात्म्याचा अंश आहे. परमात्मा हा सुखाचा सागर आहे. जीव हा जर परमात्मरूप झाला तर त्याच्या सुखाला तोटा नाही. आणि त्याचे चित्त जर सततचे सुखी रहात असेल तर या संसारात त्याच्यावर कितीही दु:खे कोसळली, तरी त्या दु:खांची मातब्बरी त्याला वाटत नाही.

जीवन जगताना येथे खरे काय आहे हे माणसाने शोधावयास हवे. पण माणूस ते शोधीत नाही. या उलट ज्या गोष्टीची फारशी जरुरी, मातब्बरी नाही अशा गोष्टींच्या शोधात माणूस गढून जातो.